CUKUROVA
13TH INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCHES CONFERENCE

September 1-3, 2024
ADANA

FULL TEXTS BOOK

EDITORS
Prof. Dr. Zeynep KARAÇOR
Merve KIDIRYUZ

ISBN: 978-625-367-852-4

CUKUROVA 13th INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCHES CONFERENCE

September 1-3, 2024
Adana / TURKIYE

FULL TEXTS BOOK

EDITORS

Prof. Dr. Zeynep KARAÇOR
Merve KIDIRYUZ

All rights of this book belong to IKSAD Publishing House Authors are responsible both ethically and jurisdically IKSAD Publications - 2024©

Issued: 25.09.2024

ISBN: 978-625-367-852-4

CONGRESS ID

CONGRESS TITLE

CUKUROVA 13th INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCHES CONGRESS

DATE AND PLACE

September 1-3, 2024 Adana,TURKIYE

ORGANIZATION

Economic Development and Social Research Institute

ORGANIZING COMMITTEE

Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK
Congress Chairman

Prof. Dr. Hakkı ÇİFTÇİ
Assoc. Prof. Dr. Cavit POLAT
Assoc. Prof. Dr. Osman Cenk KANCA
Dr. E. İlhan ŞAHİN
Dr. Kübra İRDAY

Dr. Baurcan BOTAKARAYEV
Dr. M. Cenk BELİBAĞLI
Dr. Can MAVRUK
SAMIRA KHADHRAOUI
Merve KIDIRYÜZ

PARTICIPANTS COUNTRY (28 countries)

Türkiye, Azerbaijan, North Cyprus, Bangladesh, Pakistan, Nigeria, India, Morocco, Albania, Algeria, Canada, Romania, Serbia, Hungary, Malaysia, Indonesia, Tunisia, North Macedonia, Portugal, France, Kosovo, China, Brazil, Benin, Finland, Spain, Ukraine, Poland

Total Accepted Article: 218

Total Rejected Papers: 21

Accepted Article (Turkey): 103

Accepted Article (Other Countries): 115

SCIENTIFIC COMMITTEE

Dr. Aygün MEHERREMOVA
Bakü Devlet Üniversitesi

Dr. Ana Leonor Santos
Beira-Interior Üniversitesi

Dr. Bayram BOLAT
Ömer Halisdemir Üniversitesi

Dr. Bashir Ali SALEH
Al-Jabal Al-Gharbi Üniversitesi, Libya

Dr. Baurcan BOTAKARAYEV
Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi

Dr. Elvan YALÇINKAYA
Erciyes Üniversitesi

Dr. Fethi DEMİR
Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Dr. Froilan MOBO
Phillipines Merchant Academy

Dr. Gülşen MEHERREMOVA
Azerbaycan Diller Üniversitesi

SCIENTIFIC COMMITTEE

Dr. Hakkı ÇİFTÇİ

Çukurova Üniversitesi

Dr. Hikmet DEMİRCİ

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Dr. Ali Fikret AYDIN

Afyon Kocatepe Üniversitesi

Dr. Mahabbat OSPANBAEVA

Taraz Devlet Pedagoji Üniversitesi

Dr. Maha Hamdan ALANAZİ

Riyad Kral Abdülaziz Teknoloji Enstitüsü

Dr. Malik YILMAZ

Atatürk Üniversitesi

Dr. Metin KOPAR

Adıyaman Üniversitesi

Dr. Mustafa METE

Gaziantep Üniversitesi

Dr. Serkan NAKTİYOK

Atatürk Üniversitesi

SCIENTIFIC COMMITTEE

Dr. Mustafa TALAS
Ömer Halisdemir Üniversitesi

Dr. Mustafa ÜNAL
Erciyes Üniversitesi

Dr. Osman Kubilay GÜL
Cumhuriyet Üniversitesi

Dr. Sarash KONYRBAEVA
Al Farabi Üniversitesi

Dr. Shaukat Aref Mohammed
Zakho Üniversitesi

Dr. Zongxian FENG
Xi`an Jiatong Üniversitesi

Dr. Gulizar IBRAHIMOVA
Bakü Avrasya Üniversitesi

Dr. Sehrane KASIMİ
Azerbaycan Milli İlimler Akademisi

Dr. Akbar VALADBIGI
Urumiye Üniversitesi

SCIENTIFIC COMMITTEE

Dr. Elvan CAFAROV

Nahçivan Üniversitesi

Dr. Kazi Md. Salim Newaz

Malaya Üniversitesi

Dr. Elżbieta PATKOWSKA

Lublin Yaşam Bilimleri Üniversitesi

Dr. Mehdi GHEISARI

Harbin Teknoloji Enstitüsü

Dr. Raul Duarte Salgueiral Gomes Campilho

Porto Mühendislik Yüksek Enstitüsü

Dr. Bin ZHU

Xian Jiaotong Üniversitesi

Dr. Seema S. DESAI

Shivaji Üniversitesi

Dr. Sema KAPLAN
Erciyes University

Dr. Finally KOÇYİĞİT
Batman University

Dr.Osman Cenk KANCA
Ataturk University

SCIENCE COMMITTEE MEMBERS

CUKUROVA
13th INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCHES CONFERENCE

September 1-3, 2024
Adana, Türkiye

CONFERENCE PROGRAM

Meeting ID: 858 1117 0419
Passcode: 131313

https://us02web.zoom.us/j/85811170419?pwd=xMtjSzGCsLbcujezqbUVPDIEiOLsHo.1

Participant Countries (28): Türkiye, Azerbaijan, North Cyprus, Bangladesh, Pakistan, Nigeria, India, Morocco, Albania, Algeria, Canada, Romania, Serbia, Hungary, Malaysia, Indonesia, Tunisia, North Macedonia, Portugal, France, Kosovo, China, Brazil, Benin, Finland, Spain, Ukraine, Poland

ÖNEMLİ, DİKKATLE OKUYUNUZ LÜTFEN / IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

Önemli, Dikkatle Okuyunuz Lütfen

- Kongremizde Yazım Kurallarına uygun gönderilmiş ve bilim kurulundan geçen bildiriler için online (video konferans sistemi üzerinden) sunum imkanı sağlanmıştır.
- Online sunum yapabilmek için **https://zoom.us/join** sitesi üzerinden giriş yaparak "Meeting ID or Personal Link Name" yerine ID numarasını girerek oturuma katılabilirsiniz.
- Zoom uygulaması ücretsizdir ve hesap oluşturmaya gerek yoktur.
- Zoom uygulaması kaydolmadan kullanılabilir.
- Uygulama tablet, telefon ve PC'lerde çalışıyor.
- Her oturumdaki sunucular, sunum saatinden 15 dk öncesinde oturuma bağlanmış olmaları gerekmektedir.
- Tüm kongre katılımcıları canlı bağlanarak tüm oturumları dinleyebilir.
- Moderatör – oturumdaki sunum ve bilimsel tartışma (soru-cevap) kısmından sorumludur.

Dikkat Edilmesi Gerekenler- TEKNİK BİLGİLER

- Bilgisayarınızda mikrofon olduğuna ve çalıştığına emin olun.
- Zoom'da ekran paylaşma özelliğine kullanabilmelisiniz.
- Kabul edilen bildiri sahiplerinin mail adreslerine Zoom uygulamasında oluşturduğumuz oturuma ait ID numarası gönderilecektir.
- **Katılım belgeleri kongre sonunda tarafınıza pdf olarak gönderilecektir**
- Kongre programında yer ve saat değişikliği gibi talepler dikkate alınmayacaktır

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to attend a meeting online, login via **https://zoom.us/join** site, enter ID "Meeting ID or Personal Link Name" and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- The participant must be connected to the session 15 minutes before the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

Points to Take into Consideration - TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- **Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.**
- Requests such as change of place and time will not be taken into consideration in the congress program.

Before you login to Zoom please indicate your name_surname and HALL number,
exp. Hall-1, Merve KIDIRYUZ

03.09.2024, Tuesday

Ankara Time
$12^{30} : 14^{30}$

Hall-2
Session-2

HEAD OF SESSION: Assist. Prof. Dr. Mehmet Sıddık ÖZALP

AUTHOR(S)	ORGANISATION	TOPIC TITLE
Dr. Yusuf Kenan ATILGAN	*Muş Alparslan University (Türkiye)*	ANALYSIS OF DOCTORAL THESES MADE IN THE FIELD OF HISTORY OF ISLAMIC SECTS
Dr. Yusuf Kenan ATILGAN	*Muş Alparslan University (Türkiye)*	HASAN ONAT AS A HISTORY OF ISLAMIC SECTS TEACHER
Mesut GÜNGÖR	*Çanakkale Onsekiz Mart University (Türkiye)*	COMPARISON OF SCIENTIFIC TAFSIR INTERPRETATIONS IN THE HISTORICAL COURSE
Emel ASOĞLU	*Harran University (Türkiye)*	CONCEPTION OF GOD AND RELIGIOUS EDUCATION IN EARLY CHILDHOOD
Assist. Prof. Dr. Mehmet Sıddık ÖZALP	*Nevşehir Hacı Bektaş Veli University (Türkiye)*	THE POEMS FEATURING NATURE AND LOVE MOTIFS BY IMRU' AL-QAYS, WHO DEPARTING FROM THE WORLD AS A POLITICAL FIGURE
Mərcan Sabir qızı Sofiyeva	*Azerbaijan National Apples Academy (Azerbaijan)*	THE PRESENTATION OF ENGLISH VALUES THROUGH REALITY AND SIMULATION IN JULIAN BARENS' NOVEL "ENGLAND, ENGLAND"

Mehibe ŞAHBAZ	ATATURK ACCORDING TO ATATURK	217
Nesime Gamze ARICI Perihan ÜNÜVAR	STUDIES CONDUCTED ON CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS DURING EARLY CHILDHOOD IN TURKEY	228
Bora ALTAY	AN EMPIRICAL MARKET INTEGRATION ANALYSIS THROUGH WHEAT AND RICE PRICES IN THE OTTOMAN EMPIRE	252
Zekiye ÖRTLEK	REGIONAL DEVELOPMENT: AN ANALYSIS OF ECONOMIC AND SOCIAL INDICATORS IN G7 COUNTRIES	261
Semih KORKMAZ	REGIONAL DEVELOPMENT: AN ANALYSIS OF ECONOMIC AND SOCIAL INDICATORS IN G7 COUNTRIES	271
Perihan ÜNÜVAR Burcu TUĞRUL ÖNKOL	AN INVESTIGATION OF GRANDPARENTS' SUPPORT TOWARDS THE RAISING OF THEIR PRESCHOOL GRANDCHILDREN	278
Z. Gönül BALKIR	MAC KINNON'S FEMINIST APPROACHES TO LAW	301
Fatih ÇAPANOĞLU Filiz KARA Emir Baki DENKBAŞ	DESIGNING A BIOGRAFT BASED ON FIBROBLAST CULTURE IN THE TISSUE SCAFFOLD FOR USE IN TYMPANOPLASTY SURGERY	308
Marjan Sabir Sofiyeva	THE PRESENTATION OF ENGLISH VALUES THROUGH REALITY AND SIMULATION IN JULIAN BARENS' NOVEL "ENGLAND, ENGLAND"	328
A.Dinesh babu T.Thirumurugan Advisor - S.kalaivanan	ON THE POTENTIAL USE MEDICINAL PLANTS IN DIABETIC FOOT ULCER	334
Yusuf Kenan ATILGAN	ANALYSIS OF DOCTORAL THESES MADE IN THE FIELD OF HISTORY OF ISLAMIC SECTS	351
Yusuf Kenan ATILGAN	HASAN ONAT AS A HISTORY OF ISLAMIC SECTS TEACHER	379
Yusuf AYBACI Fatih YALYANÇ Ömer HÜKÜMDAR Umut KUMLU Ali KESKİN Mustafa Atakan AKAR	EFFECT OF PULSE FREQUENCY ON MECHANICAL PROPERTIES OF ELECTRODEPOSITION NI-W/Al2O3 NANOCOMPOSITES ON COPPER SUBSTRATE	399
Elif AKAY	STUDENTS WITH COCHLEAR IMPLANTS AND TEACHER COMPETENCIES IN INCLUSIVE EDUCATION PRACTICES	412
Serkan GÜN	EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF GASTRODIPLOMACY INITIATIVES ON INTERNATIONAL RELATIONS AND CULTURAL EXCHANGE: AN ANALYTICAL STUDY OF THEIR IMPACT	422
Ezgi ŞENSES Önder CANBOLAT	USE OF PROBIOTIC IN RUMINANT NUTRITION	431
Işıl Tuğçe TURAN Menekşe ÜLGER Arzu YAY	CARDIOVASCULAR EFFECTS OF FAVIPIRAVIR: AN EXPERIMENTAL STUDY	446
Ananda MAJUMDAR	THE COMBINATION OF FLEMISH AND COURTLY PAINTING AND, THE FIVE SENSES OF PERCEPTION	456
Sahra DANDİL	CATIONIC DYE ADSORPTION BY MAGNESIUM CHLORIDE-VERMICULITE	470
Z. Gönül BALKIR	LAW AS AN AUTOPOIETIC SYSTEM IN LUHMANN'S SYSTEM THEORY	476
Gülseren HAYLAMAZ	AN EXPERIMENTAL APPROACH TO TONING CYANOTYPE PRINTS ON TEXTILE SURFACES	482

İSLAM MEZHEPLERİ TARİHİ ALANINDA YAPILAN DOKTORA TEZLERİ ANALİZİ

ANALYSIS OF DOCTORAL THESES MADE IN THE FIELD OF HISTORY OF ISLAMIC SECTS

Dr. Yusuf Kenan ATILGAN
Muş Alparslan Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi
ORCID NO: 0000-0002-1971-7090

ÖZET

İslam Mezhepleri Tarihi, İlahiyat ve İslami İlimler Fakültelerinde okutulan derslerden birisidir. 1924 yılında bağımsız bir anabilim dalı olarak müfredata giren İslam Mezhepleri Tarihi dersi 1949 yılında İslam Dini ve Mezhepleri Tarihi olarak İslam medeniyeti alanına kaydırılmış, 1954 yılında yeniden bağımsız anabilim dalı yapılmıştır. 1983 yılında Kelam Anabilim dalının bünyesine alınmış, 1991 yılında tekrar ayrılmıştır.

2003 yılından itibaren İlahiyat Fakültelerinin sayısı hızla artmış 2024 yılı itibariyle İlahiyat ve İslami İlimler olarak toplam sayı doksan sekize ulaşmıştır. Dolayısıyla akademisyen sayısı ile buna bağlı olarak yüksek lisans ve doktora çalışmaları da artmıştır. Ancak bazı fakülteler İslam Mezhepleri Tarihi ile Kelam anabilim dallarını ayırırken diğerleri tek anabilim dalı altında müfredat oluşturmuştur. Bu durumda Kelam alanındaki bir hoca İslam Mezhepleri Tarihinden, İslam Mezhepleri Tarihi alanındaki bir hoca Kelam'dan yüksek lisans veya doktora öğrencisi mezun etmiştir.

İslam Mezhepleri Tarihi alanında 2024 yılı itibariyle altı yüzden fazla yüksek lisans ve yüz otuz iki adet doktora tezi tamamlanmış bulunmaktadır. Bildirimiz sadece doktora çalışmaları ile sınırlı olacaktır. Doktora tezlerinin hangi konulara ağırlık verdiği, zaman, kişi ve mezhep açısından nerede yoğunlaştığı değerlendirilecektir. Bu çalışmada ülkemizde başta Kelam olmak üzere, İslam tarihi, sosyoloji, din sosyolojisi ve İslam Felsefesi gibi alanlarda çalışan akademisyenleri de doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilendiren ancak en temelde İslam Mezhepleri Tarihi alanının konusu olan doktora tezleri değerlendirilecektir. Ancak bütün doktora tezlerinin eksiksiz inceleneceği iddiasında değiliz. Amacımız konu, zaman, mekân, şahıs ve görüşlerden, nelerin ve hangilerinin çalışıldığını tespit edilmesi, eksik bırakılan konuların ortaya konulması ve bundan sonra yapılacak çalışmalara ışık tutulmasıdır.

Hz. Ali, Cafer es-Sadık, Câhız, Kadı Abdülcebbar, Ebu'l-Huzeyl, el-Hayyat, Bakıllani, Ahmet Yesevi, İbnü'l-Vezir, Kasım er-Ressi, Tahavi, Şeyh Saduk, İbn Dokmak, Müstansır-Billâh, Muhammed el-Cevâd, el-Hâdî, el-Askerî ve el-Mehdî, İbn Mutahhar el-Hillî, Mirza Gulam Ahmed, Sir Seyyid Ahmed Han, Ayetullah Hûî ve Reşid Rıza gibi şahıslarla doğrudan ilgili birer tez çalışılmıştır. Ebu Hanife ile ilgili dört, Maturidi hakkında sekiz, İbn Teymiyye ve görüşleri ile ilgili de dört tez yazılmıştır.

Mezhepler üzerine on üç tez ile en fazla Mu'tezile hakkında çalışma yapılmıştır. Şia ve Şiilik hakkında on, İmamiyye üzerine dokuz, Eş'arîlik konusunda altı, Selefilik, Zeydilik ve

Vehhabilik üzerine üçer tez çalışılmıştır. Bunların dışında Haricilik, Hanefilik, Hanbelilik, Ehl-i Sünnet, İbaziyye, Düzrzilik ve Kızılbaşlık konularında ikişer çalışma yapılmıştır. Mürcie, Karmatiler Ehl-i Beyt, İsmailiyye, Batınilik, İsna aşeriyye, Sebeiyye, Melametilik, Caferilik, Hurufilik, Kerramiyye, Kadızadeliler ve Kadıyanilik konularında ise birer doktora tezi vardır.

Ayrıca Kırgızlar ve Türkçülerin inançları ile ilgili ve Azerbaycan, Afganistan, Bulgaristan ile Orta Asya bölgeleri hakkında birer, Hindistan, Türkistan ve Mısır coğrafyası üzerine ikişer, Horasan konulu üç tez tamamlanmıştır. Büyük Selçuklular üzerine dört, Safeviler, Fatımiler, Abbasiler dönemi ile ilgili ikişer, Eyyubiler, Büveyhîler, İlhanlılar, Bahrî Memlükler, Muvahhidler Dönemi hakkında da birer çalışma bulunmaktadır.

En fazla çalışmanın yapıldığı konu ise Aleviler ve Alevilik üzerindedir. Örneğin Yozgat, Tokat, Amasya, Adıyaman, Sivas, Erzurum ve Almanya da Aleviler, inançları ve ritüelleri üzerine tezler yazılmıştır.

İslam Mezhepleri Tarihi alanında yapılan doktora tezlerinin neredeyse tamamına yakını İlahiyat ve İslami İlimler Fakültelerinde tamamlanmıştır. En çok çalışma şahısların esas alındığı çalışmalardan oluşmaktadır. Sonra mezheplerin daha sonra ekol ve akımların merkeze alındığı tezler çalışılmıştır. İnceleme ve tahkik çalışması çok az olup, çağdaş döneme dair çalışmaların sayısı yeni yeni artmaya başlamıştır. Mezheplerin kuruluş dönemleri yanında klasik isim ve dönemler hakkında çalışma oldukça fazladır.

Anahtar Kelimeler: İslam Mezhepleri Tarihi, Kelam, İlahiyat, Mezhep.

ABSTRACT

History of Islamic Sects is one of the courses taught in the Faculties of Theology and Islamic Sciences. In 1924, the History of Islamic Sects, which entered the curriculum as an independent department in 1924, was shifted to the field of Islamic civilisation as the History of Islamic Religion and Sects in 1949, and was made an independent department again in 1954. In 1983, it was incorporated into the Department of Theology and in 1991 it was separated again.

Since 2003, the number of Faculties of Theology has increased rapidly and by 2024 the total number of Faculties of Theology and Islamic Sciences has reached ninety-eight. Therefore, the number of academics and the number of master's and doctoral studies have also increased. However, while some faculties have separated the History of Islamic Sects and theology departments, others have created a curriculum under a single department. In this case, a lecturer in the field of Kalam graduated from the History of Islamic Sects, and a lecturer in the field of History of Islamic Sects graduated a master's or doctoral student from Kalam.

As of 2024, more than six hundred master's theses and one hundred and thirty-two doctoral theses have been completed in the field of History of Islamic Sects. Our paper will be limited to doctoral studies only. It will be evaluated which topics the doctoral theses focus on and where they are concentrated in terms of time, person and sect. In this study, doctoral theses, which

directly or indirectly concern academics working in fields such as Islamic history, sociology, sociology of religion, sociology of religion and Islamic philosophy, especially Kalam, but basically the subject of the History of Islamic Sects, will be evaluated. However, we do not claim that all doctoral theses will be analysed completely. Our aim is to determine what and which of the subjects, time, place, persons and opinions have been studied, to reveal the missing subjects and to shed light on the future studies.

Hz. Ali, Ja'far al-Sadiq, Jahiz, Qadi 'Abd al-Jabbar, Abu'l-Huzeyl, al-Hayyat, al-Baqillani, Ahmad Yassawi, Ibn al-Wazir, Qasim al-Ressi, Tahawi, Shaykh Sadq, Ibn Dokmak, Mushansir-Billāh, Muhammad al-Jawād, One thesis was written on al-Khādī, al-Askarī and al-Mahdī, Ibn Mutahhar al-Khillī, Mirza Ghulam Ahmad, Sir Sayyid Ahmad Khan, Ayatollah Khūī and Rashid Reza. Four theses were written on Abu Hanifa, eight on Maturidi, and four on Ibn Taymiyya and his views.

With thirteen theses on sects, Mu'tazila has been studied the most. Ten theses on Shia and Shi'ism, nine on Imamiyya, six on Ash'arism, three each on Salafism, Zaydism and Wahhabism. Apart from these, two theses each were conducted on Kharijism, Hanafism, Hanbalism, Ahl al-Sunnah, Ibaziyyah, Düzrzism and Kizilbashism. There is one doctoral thesis each on the subjects of Murjie, Karmatis, Ahl al-Bayt, Ismailiyya, Batinism, Isna Ash'ariyya, Sebeiyya, Melametism, Jafarism, Hurufism, Kerramiyya, Qadizadelis and Qadiyanism.

In addition, one thesis on the beliefs of the Kyrgyz and Turkists, one thesis on Azerbaijan, Afghanistan, Bulgaria and Central Asia, two theses on the geography of India, Turkistan and Egypt, and three theses on Khorasan were completed. There are four theses on the Great Seljuks, two each on the Safavids, Fatimids and Abbasids, and one each on the Ayyubids, Büveyhids, Ilkhanids, Bahraini Mamluks and Muvahhids.

The most studies are on Alevis and Alevism. For example, theses have been written on Alevis, their beliefs and rituals in Yozgat, Tokat, Amasya, Adıyaman, Sivas, Erzurum and Germany.

Almost all of the doctoral theses in the field of History of Islamic Sects were completed in the Faculties of Theology and Islamic Sciences. Most of the studies are based on individuals. Then, theses in which sects, then schools and movements were taken as the centre were studied. There are very few studies and analyses, and the number of studies on the contemporary period has only recently begun to increase. In addition to the establishment periods of the sects, there are many studies on classical names and periods.

Keywords: History of Islamic Sects, Theology, Theology, Sect.

GİRİŞ

İsam (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi) verilerine göre 1953-2024 yılları arasında tamamlanan ve devam eden tez sayısı beş yüz dört adettir.[1] Ancak tespit edebildiğimiz kadarıyla günümüze kadar altı yüzden fazla yüksek lisans ve yüz otuz iki adet doktora tezi tamamlanmış durumdadır. Bu tespiti yaparken ulusal tez merkezi yöktez verilerinden faydalanmak için İslam Mezhepleri Tarihi anabilim dalı olarak yaptığımız aramada eksik sonuçlarla karşılaşılmıştır. Bu sebeple ülkemizde aktif durumda olan ilahiyat fakültelerinde İslam Mezhepleri Tarihi alanında görev yapan akademisyenleri ismen tespit ettikten sonra yöktez veri tabanında tek tek aratmak suretiyle sonuca ulaşmaya çalışılmıştır. İlgili akademisyenin hem kendi yaptığı tezler hem de danışman olarak yürüttüğü tezler ayrı ayrı tespit edilmiştir.

Gerek İlahiyat gerekse İslami İlimler Fakültelerinin bir kısmında İslam Mezhepleri Tarihi bağımsız bir anabilim dalı iken diğer bazılarında Kelam ve İtikadi İslam Mezhepleri aynı anabilim dalı altında bulunması dolayısıyla Kelam anabilim dalında görev yapan akademisyenlerin çalışmalarına da detaylı bir şekilde bakmak durumunda kalınmıştır. Kelam anabilim dalında görev yaptığı halde İslam Mezhepleri Tarihi alanında tez danışmanlığı yapan akademisyenler olduğu gibi İslam Mezhepleri Tarihi alanında olan bir akademisyenin Kelam anabilim dalı alanında tez danışmanlığı yaptığı da görülmüştür.

İlgili alanlarda yapılan tezlerde de görüldüğü üzere aslında Kelam ve İslam Mezhepleri Tarihinin iki farklı alan olması gerektiği daha en başta tanımlar üzerinde kendini göstermektedir. Kelam, "Allah'ın zâtından ve sıfatlarından, başlangıç ve sonuç itibariyle yaratılmışların hallerinden İslâm kanunu üzere bahseden bir ilim"[2] olarak tanımlanmış ve genel kabul görmüştür. Sonradan nübüvvet ve risalete dair konular şeklinde bir ifade eklenmiştir.[3] İslam Mezhebleri Tarihi ise şu şekilde tanımlanmıştır: "Geçmişte ve günümüzde siyasi ve itikadi gayelerle vücud bulmuş "İslam Düşünce Ekolleri" diyebileceğimiz beşerî ve toplumsal oluşumların, doğdukları ortamı, doğuş sebeplerini, teşekkül süreçlerini, fikirlerini, mensuplarını, edebiyatını, yayıldığı bölgeleri, İslam düşüncesine katkılarını kendi eserlerinden hareketle zaman-mekân bağlamında ve fikir-hâdise irtibatı çerçevesinde betimleyici metodla ve tarafsız bir gözle inceleyen bir bilim dalıdır."[4] Birbirinden farklı yöntem kullanan bu iki alan, bazen aynı bazen benzer konularla ilgilenmesi, tabiatı itibariyle aynı alan gibi algılanmaya sebep olmaktadır.

Bu bildiride merhum Prof. Dr. Hasan Onat danışmanlığında tamamlanan tezler başka bir çalışma olarak yapıldığı için hariç tutulacak, İslam Mezhepleri Tarihi alanında tamamlanan

[1] Bkz.: http://ktp.isam.org.tr/?blm=arailhtezb&navdil=tr Erişim Tarihi: 21.08.2024.
[2] Seyyid Şerif Cürcani, et-Tarifât, "Kelam" md. 237, Mektebetü Lübnân, Beyrut 1985.
[3] Ömer Nasuhi Bilmen, Muvazzah İlm-i Kelâm Dersleri, s.3, Ravza Yayınları, İstanbul 2021.
[4] Sönmez Kutlu, İslâm Mezhepleri Tarihinde Usûl Sorunu, İslâmî İlimlerde Metodoloji: Usûl Mes'elesi I, 2005, 396, (s. 391-440).

doktora tezleri tarih sırasına göre en eskiden en yeniye doğru ele alınacaktır. Böylelikle süreç içerisinde çalışılan konuların değişim ve dağılım seyri, mezheplerin oluşum süreci, kurucu şahsiyetler, önemli kişiler, birini diğerinden ayıran düşünsel özellik, ekol ve akımlar, zaman ve yer gibi olgular ortaya konmaya çalışılacaktır.

1995/2004 Yılları Arasında Yapılan Tezler:

Çalışmaları içinde bulunduğumuz yıl dolayısıyla onar yıllık dönemler halinde üç alt başlıkta değerlendirmek istedik. Ancak birinci on yıllık tasnifimizde tespit edebildiğimiz kadarıyla sadece dört doktora tezi tamamlanmıştır. Tezlerden iki tanesi Prof. Dr. Ethem Ruhi Fığlalı, diğer iki tanesi de Prof. Dr. Ahmet Turan danışmanlıklarında hazırlanmıştır. Bu çalışmalardan birisi sünni-şii mezhepler temelinde şahıs ve dönem,[5] ikincisi hakimiyet anlayışı temelinde dönem ve kavram,[6] üçüncü[7] ile dördüncüsü[8] ise Alevilik odaklı bölge, dönem ve inanç üzerine yapılan çalışmalardır.

2005/2014 Yılları Arasında Yapılan Tezler:

Bu başlık altında değerlendireceğimiz tez sayısı on dokuz adettir. 2005 yılında incelediğimiz ilk iki tez Prof. Dr. Sönmez Kutlu, üçüncü tez ise Prof. Dr. Ahmet Turan danışmanlığında çalışılmıştır. İlk tez; Hanefi mezhebi etki alanı çerçevesinde şahıs ve dönem,[9] ikincisi;

---

[5] Süleyman Genç, Fatımi-Abbasi-Selçuklu münasebetleri ve Besasiri İsyanı (Danışman: Prof. Dr. Ethem Ruhi Fığlalı), Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 1995: Yazar birinci bölümde Fâtımîlerin Abbâsîler ile mücadelesini, Fâtımîlerin nüfuzunun artışını ve sonrasında Abbâsîlerin tutumunu, ikinci bölümde Abbâsîler ile Selçukluların ilişkilerini (Selçukluların Abbâsî hilafetini kabul etmesi) ve Selçukluların sünnî hilafet politikalarında hakimiyet kurmasını, üçüncü bölümde Şii Büveyhi taraftarı olan Besâsirî ile Abbasi hilafeti ilişkileri, Besâsirî isyanı ve Besâsirî'nin Fatımîler ile ittifakını, dördüncü bölümde söz konusu ittifakın Selçuklular karşısında başarı kazanmasını, Bağdat'a hakimiyetlerini, Besâsirî'nin Abbâsi halifesini esir alışını ve Selçukluların Abbâsi halifesini kurtarmasını, Besâsirî-Fâtımî hakimiyetinin sonlandırılması ve Besâsirî'nin cezalandırılmasını incelemiştir.

[6] A. Bülent Ünal, İlk devir İslam düşüncesinde hakimiyet kavramı ve tezahürleri (Danışman: Prof. Dr. Ethem Ruhi Fığlalı), Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 1997: Yazar çalışmasında Kur'an'ın Arap coğrafyasına indiğini, öncesinde Arapların bir yaşam tarzı ve hakimiyet anlayışı bulunduğunu, Kur'an'ın mevcut olguya müdahale ettiğini ve bazı kurallar getirdiğini belirtmiş, Hz. Osman döneminde ortaya çıkan karışıklıkları, Hz. Ali'nin halife oluşunu, Sıffin savaşı ve Tahkim olayı sonrası ortaya çıkan hakimiyet anlayışlarını; Hz. Ali'nin hakimiyet anlayışını, Muaviye'nin İslam öncesi izler taşıyan hakimiyet anlayışını, Haricilerin hakimiyet anlayışlarını tespit etmiştir.

[7] Metin Bozkuş, Sivas ve çevresinde yaşayan Alevilerin inançları (Danışman: Prof. Dr. Ahmet Turan), Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 1999: Yazar giriş kısmında Türklerden önce ve sonra Sivas tarihinden bahsetmiştir. Birinci bölümde Selçuklu ile Osmanlı dönemi ve Safevi ilişkileri çerçevesinde Anadolu'da Aleviliğin gelişim seyrini, ikinci bölümünde Sivas çevresinde Aleviliğin demografik dağılımını, üçüncü bölümünde Sivas çevresinde yerleşik Alevilerin dini inanç, ibadet, ahlaki anlayış, gelenek ve göreneklerini incelemiştir.

[8] Harun Yıldız, Amasya yöresi Alevileri: Tarihçesi, inançları, örf ve adetleri (Danışman: Prof. Dr. Ahmet Turan), Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2003: Yazar, Kızılbaşlık, Alevilik, Râfızîlik, Bektâşîlik, Tahtacılar ve Sıraçlar gibi Alevilik ile ilgili kavramlara yer vererek başladığı çalışmasının birinci bölümünde Türkler arasında Aleviliğin ortaya çıkışını, Amasya'nın tarihsel serencamı ve Alevilerin yerleşmesini, ikinci bölümde Alevilerin Amasya ilindeki dağılımını, üçüncü bölümde Alevilerin inanç, ibadet ve ahlaki kurallarını, dördüncü bölümde ise onların örf ve adetleri ile dini kurum ve olgularını incelemiştir.

[9] Zaylabidin Acımamatov, Ebû Hanîfe ve Fergana vadisindeki etkisi (Danışman: Prof. Dr. Sönmez Kutlu), Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2005: Yazar birinci bölümde Ebû Hanîfe'nin Hayatı ve kendisine dayandırılan eserleri, ikinci bölümde onun itikadi ve siyasi görüşleri, üçüncü bölümde onun görüşlerinin Fergana vadisinde etkisi ve yayılışı incelenmiştir.

Maturidilik ekseninden Mu'tezile ve diğer mezheplerin görüşlerinin karşılaştırıldığı mukayese,[10] üçüncü çalışma Alevîlik üzerine dönem ve inanç odaklı[11] bir çalışmadır.

2006 ve 2007 yıllarında birer, 2008 yılında iki tez bitirilmiştir. İlk tez; Prof. Dr. Sönmez Kutlu danışmanlığında Maturidilik eksenli şahıs ve dönem,[12] ikinci tez; Prof. Dr. Ahmet Turan danışmanlığında Şia fırkalarından İsnâ aşeriyye eksenli şahıs ve dönem,[13] üçüncü tez; Prof. Dr. Mustafa Öz danışmanlığında metin merkezli, Dürzî inançları hakkında şahıs ve dönem,[14] dördüncüsü de Prof. Dr. Sayın Dalkıran danışmanlığında yine Şiilik üzerine yapılan, şahıs ve dönem[15] çalışmalarıdır.

[10] Kıyasettin Koçoğlu, Mâturîdî'nin Mutezile'ye Bakışı (Danışman: Prof. Dr. Sönmez Kutlu), Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2005: Yazar, Maturidi'nin eserlerini inceleyerek önce onun yer verdiği mezhepler hakkındaki görüşleri ile eleştirilerini tespit etmiş sonra Mu'tezile hakkındaki düşüncelerini ortaya koymuştur. Hem İslam'dan önceki hem sonraki din ve anlayışların düşünceleri ile İslam dini temelinde ortaya çıkan mezhep ve ekollerin düşüncelerinin Mu'tezilenin düşünceleriyle benzerliklerini tespit etmiştir. Mu'tezile'nin öncü ve önemli isimlerini ve fikirlerini zaman zaman küfre düştükleri kanaatiyle eleştirmiştir.

[11] Cenksu Üçer, Tokat yöresi alevileri, tarihçesi, inançları, örf ve adetleri, (Danışman: Prof. Dr. Ahmet Turan), Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2005: Yazar, Alevi kaynakları ve Alevilik hakkında yapılan çalışmaları mukayese etmek suretiyle bir alan çalışması yapmıştır. Çalışma için Dedeler ve Talipler ile görüşmüş, Buyruklar, Makâlât, Menâkıbnâmeler ve Vilâyetnâmeler, Kenzü'l-Mesâib (Kumrunâme), Fazîletnâme, Hüsniyye ve Câvidannâme ve Cebbâr Kulu gibi diğer kaynaklar incelemiş, yedi ulu ozan olarak bilinen ve tamamı on beş ve on altıncı yüz yıllarda yaşayan Nesîmî, Yemînî, Hatâyî, Fuzûlî, Virânî, Pir Sultan ve Kul Himmet'in deyişlerini araştırmıştır. Çalışmanın dikkat çeken yönü hem eserlerin hem de deyişlerin kaynaklarının keşf ve ilham ürünü olduğu inancını ortaya koymasıdır. Hem Alevi olan hem de olmayan önemli şahısların Alevilik ile ilgili değerlendirmeleri de önemsenmiş, tarihsel boyutu değerlendirilmiş ve inanç ve ibadetleri tespit edilmiştir.

[12] Ahmet Ak, Maturidi kaynaklarda Maturidi ve Maturidilik (Danışman: Prof. Dr. Sönmez Kutlu), Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2006: Maturidi'nin yaşadığı dönemi mezhepler tarihi açısından ele alarak başladığı çalışmasının birinci bölümünde yazar, Maturidi'nin hayatı, hocaları, öğrencileri, eserleri ile tevhid, iman ve imamete dair görüşlerine yer vermiştir. İkinci bölümde mezhebin oluşum sürecini, Horasan ve Maveraünnehir'de yayılışı, mezhebin oluşumunda etkin olan Cüzcaniyye ve İyaziyye ekolleri çerçevesinde Semerkand ekolünü incelemiştir. Üçüncü ve son bölümde Maturidi'ye atıf yapan ve yapmayan kaynaklar ile kendisini otorite kabul eden kaynaklara yer vermiş ve onun kaynaklarda Hanefi bir fakih, akılcı bir müfessir ve Ehl-i sünnetin imamı ve mütekellimi olarak nitelendirildiğini ortaya koymuştur.

[13] Yakup Keskin, İsnâ aşeriyye imamlarından Muhammed El-cevâd, Ali B. Muhammed El-hâdî, Hasan El-askerî ve Muhammed El-mehdî dönemlerinde İmâmiyye Şîası (Danışman: Prof. Dr. Ahmet Turan), Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2007: Yazar giriş bölümünde Şia kavramı, mezhepler tarihi kaynaklarında Şiilik hakkındaki değerlendirmeler ve Hz. Ali'den itibaren on iki imamın ilk sekizinden kısaca bahsetmiş, birinci bölümde dokuzuncu imam Muhammed el-Cevâd, ikinci bölümde onuncu imam el-Hâdi, üçüncü bölümde on birinci imam Hasan el Askerî ve dördüncü bölümde el-Mehdî'yi detaylı bir şekilde ele almıştır. Onların hayatlarına, dönemin yöneticileri ile ilişkilerine, dönemlerindeki mücadele ve isyanlara yer vermiştir.

[14] Aytekin Şenzeybek, Resailü'l-Hikme'ye göre Dürzi inanç esasları (Danışman: Prof. Dr. Mustafa Öz), Selçuk Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2008: Yazar Dürzîlere ait dini risaleler ile şerhlerine yer vererek çalışmasına başlamış, Hâkim bi-Emrillah dönemi dini ve siyasi hareketlilik ile Dürzîliğin kurumsallaşma sürecini, önemli dailerini (davetçiler) ele almış, ikinci bölümde tevhid ve hudud (iki şeyin birbirinden ayrılması) başlıkları altında inanç esaslarını, İslam dininin kaldırılışı, Hısal-Vesaya, (iman ve amel) Tekâmüs (tenasüh) ve Ahiret başlıkları altında yeni şerî hükümleri incelemiştir.

[15] Hanifi Şahin, İlhanlılar döneminde Şiilik (Danışman: Prof. Dr. Sayın Dalkıran), Atatürk Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2008: Yazar İlhanlıların siyasi tarihini, onların hakim olduğu dönemde İslam dünyası ve Anadolu'nun durumunu (Alamut) ve Bağdat'ın kuşatılmasını olayını, ikinci bölümde İlhanlılar döneminde İslam mezheplerinin iktidar algılarını, ulema-iktidar ilişkilerini, Moğol istilasına kadar mezheplerin durumunu ve Olcaytu'nun şiiliğini, üçüncü bölümde İlhanlılar döneminde şiilerin durumunu, şii merkezleri, Anadolu'ya yansımalarını, kültürel ve dini hayatı, şiilerin Aşura, Ezan, Sahabeye küfretme ve menkıbe üretme gibi kendilerini gösteren olguları, Muhakkık Hillî ile Allame Hüllî'nin şahıslarında İlhanlılar döneminde Hille ekolünü incelemiştir

2010 Yılında Prof. Dr. Abdullah Bülent Ünal danışmanlığında iki, Prof. Dr. Mehmet Dalkılıç yönetiminde ise bir adet tez tamamlanmıştır. Bunlardan birisi Hurufilik hakkında şahıs ve dönem,[16] diğer ikisi Şia hakkında bölge ve dönem[17] eksenli çalışmalardır.

2011 yılında Prof. Dr. Saffet Sarıkaya ve Prof. Dr. Sönme Kutlu yönetiminde iki adet tez çalışılmıştır. Birincisi Hz. Ali hakkında şahıs ve dönem,[18] diğeri Eş'arilik ve Maturidilik mezhepleri üzerine düşünce ve inanç odaklı karşılaştırma[19] çalışmalarıdır. Daha önce 2005 yılında Kıyasettin Koçoğlu Maturidi'nin Mu'tezile'ye Bakışı adlı tezi mukayeseli olarak çalışmıştı.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla 2012 yılında bir adet tez tamamlanabilmiştir. Prof. Dr. Mehmet Dalkılıç danışmanlığında Alevilik ile ilgili bölge ve inanç odaklı saha araştırması çalışılmıştır.[20]

2013 yılında dört adet tez çalışılmıştır. Bunlardan birisi Prof. Dr. Sayın Dalkıran, ikincisi Prof. Dr. Mehmet Dalkılıç, üçüncüsü Prof. Dr. Osman Karadeniz ve dördüncüsü Prof. Dr. Osman Aydınlı danışmanlıklarında tamamlanmıştır. Bunlardan ikisi şahıs ve dönem diğer ikisi siyaset

[16] Hasan Hüseyin Ballı, Fazlullah-ı Hurûfî ve Hurûfîlik (Danışman: Prof. Dr. Abdullah Bülent Ünal), Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2010: Yazar Antik çağdan itibaren diğer dinler ve İslam'da Hurufilik, harf-sayı gizemciliği ve Ebced hesabının tarihsel sürecini ele alarak başladığı çalışmasının birinci bölümünde Fazlullah-ı Hurufi'nin hayatına, tasavvufa yönelişi ve gördüğü rüyalara, tutuklanması, öldürülmesi ve eserlerine yer vermiş, ikinci bölümünde onun İslam terminolojisinde yer alan kelime, kavram ve konular hakkında düşüncelerini, üçüncü bölümde onun halifelerini, İran ve Anadolu'da Hurufiliğin etkilerini incelemiştir.

[17] Fatih Topaloğlu, Şia'nın oluşumunda İran kültürünün etkisi (Danışman: Prof. Dr. Abdullah Bülent Ünal), Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2010: Yazar Şia'nın ortaya çıkışı ile onun İran kültüründen etkilenip etkilenmediğini savunanları tespit ederek giriş yaptığı çalışmasının birinci bölümünde Pers Mitraizmi, Zerdüştlük, Maniheizm ve Mazdekizm gibi İslam öncesi İran'da düşünce ve dini durumu, ikinci bölümde Şia'nın İran'a girişi sonrası Şia ve İran'ın karşılıklı etkileşimi ve yansımalarını incelemiştir.; Adem Arıkan, Büyük Selçuklular Döneminde Şia (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Dalkılıç), İstanbul Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2010: Yazar birinci bölümde Selçukluların İslam'ı kabul ettiği ortam ve Şia'ya değinmiş, Tuğrul Bey'den Sultan Sencer dönemine kadar yaklaşık yüz yirmi yıl devlet yönetiminin Şia'ya bakışını incelemiştir. İkinci bölümde İsna Aşeriyye'nin yaşadığı bölgede devlet yönetimindeki şiileri, Irak (Besâsirî)-Şam ve İran gibi Selçuklulara tabi şii yönetimler ile ilişkiler ile İsna Aşeriyye'nin dini uygulamalarını, üçüncü bölümde Selçuklular öncesi İsmaililere, Şii-İsmaili Fâtımî devleti ile Selçuklu ilişkilerine, Fâtımîlerin Musta'lî-Nizarî olarak ikiye bölünüşüne, Hasan Sabbah ve Nizarî devleti ve Karmatîlere yer vermiş, dördüncü ve son bölümde ise Zeydiyye mensupları ile Selçuklu ve Karahanlılar ile ilişkilerini ele almış, Yemen Zeydîlerinden bahsetmiştir.

[18] Kamile Ünlüsoy, Tarihî şahsiyeti ve Anadolu inanç kültüründeki tasavvuruyla Hz. Ali; XIII-XVI. Yüzyıllar (Danışman: Prof. Dr. Saffet Sarıkaya), Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2011: Yazar birinci bölümde Şii Hz. Ali ile Sünnî Hz. Ali tasavvurları üzerinden Hz. Ali'nin tarihsel kişiliğine yer vermiş, birinci bölümde on üç-on altıncı yüz yıllarda Ekberîlik, Âhîlik, Bektâşîlik, Safevîlik-Kızılbaşlık, Kadirîlik, Mevlevîlik, Halvetîlik, Bayramîlik vd. tasavvufî yapılarda Hz. Ali tasavvurlarını incelemiş, üçüncü ve son bölümde aynı tarihlerde Menkıbelerde aktarılan Hz. Ali karakterini ele almıştır.

[19] Mehmet Kalaycı, Tarihsel süreçte Eşarilik Maturidilik ilişkisi (Danışman: Prof. Dr. Sönmez Kutlu), Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2011: Yazar, çalışmasına Eş'arîlik ve Matüridilik kavramları ile giriş yapmış, birinci bölümde Eş'arîliğin hadis taraftarlığı ile Matüridi'nin rey taraftarlığını ele alarak iki mezhebin tarihsel, dini ve sosyal arka planını ortaya koymuştur. İkinci bölümde iki mezhebin birbirlerine olan karşıtlıkları sosyo-politik çerçevede ele alınmış, Horasan-Maveraünnehir ile Mısır-Şam-Irak bölgelerin mezheplerin görüşlerine bakışları ve yakınlaşmaları tespit edilmiştir. Üçüncü ve son bölümde her iki mezhebin tasavvufi, felsefi ve kelami açılardan düşünsel çerçevesi çizilmiştir.

[20] Fevzi Rençber, Adıyaman'da Alevilik (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Dalkılıç), İstanbul Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2012: Yazar birinci bölümde genel anlamda Alevîlik ve Alevîliğin tarihsel gelişiminden bahsetmiş, Adıyaman bölgesinde Alevîlerin demografik yapısını ele almış, Adıyaman'daki Alevîlerin inanç ve ibadet olgularını incelemiş, üçüncü bölümde ahlaki prensiplerine, örf adetleri ve kurumsal işleyişlerine yer vermiştir.

ile alakalı; Maturidilik ve siyaset ile ilgili,[21] seyyidlik-şeriflik ve siyaset ile ilgili,[22] şahıs ve dönem odaklı,[23] aynı zamanda çağdaş yönü olan Vehhabilik ile ilgili[24] tezlerdir. Seyyidlik ve Şeriflik konusu itibariyle ülkemizde de oldukça büyük öneme sahiptir. Vehhabilik ise bir dönem ülkemizi de etkisi altına alan fikri anlamda öneme haiz bir çalışmadır.

2014 yılında birisi Prof. Dr. Zeki İşcan yönetiminde şahıs ve dönem odaklı aynı zamanda mukayeseli olarak Hanbeli mezhebi,[25] diğeri Doç. Dr. Harun Yıldız danışmanlığında inanç ve dönem odaklı Kızılbaş ayaklanmaları[26] üzerine iki tez yapılmıştır.

2015/2024 Yılları Arasında Yapılan Tezler:

2015-2024 yılları arasında 76 adet tez tamamlanmıştır. Diğer dönemlere göre tamamlanan tez sayısı oldukça fazladır. Bunun sebepleri ülkemizde İlahiyat ile İslami İlimler Fakülteleri ve dolayısıyla akademisyenlerin sayılarının artmasıdır. 2015 yılında üç adet tez tamamlanmıştır. Bunlardan birisi Prof. Dr. Mehmet Dalkılıç danışmanlığında bölge ve inanç (itikadi-fıkhi;

[21] Maksut Çetin, Maturidiliğin siyaset (Hilafet/İmamet) anlayışı (Danışman: Prof. Dr. Sayın Dalkıran), Atatürk Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2013: Yazar Kur'an'da, Hz. Peygamber'in sünnetinde ve Hz. Peygamberden sonra İslam ve siyaset konusunu işleyerek giriş yaptığı çalışmasının birinci bölümünde Hâriciyye, Mürcie, Şia, Mu'tezile ve Ehl-i sünnet'in siyaset anlayışlarına yer vermiş, ikinci bölümde hilafetin gerekliliği, aynı anda birden fazla halife olması, halife seçimi, görev süresi, görevden azledilmesi ve halifede aranan şartlar gibi ilkelerde Maturidilik ve Siyaset konularını detaylı bir şekilde ele almıştır.

[22] Ayhan Işık, Meşîhat arşivi belgeleri ışığında Seyyidler ve Nakîbü'l-eşrâflık müessesesi (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Dalkılıç), İstanbul Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2013: Yazar Seyyid, Şerif ve Ehl-i beyt kavramları ile dört halifeden Osmanlı Devletine kadar gelen süreçte seyyid ve şeriflerin konumlarını ve farklı bölgelere dağılışını inceleyerek giriş yaptığı çalışmasının birinci bölümünde Osmanlı devletinde Nakîbü'l-Eşraflığın kuruluşunu, görev ve tayinlerini, protokol konumlarını, Nakîbu'l-Eşrâf kaymakamları, alemdar ve çavuşları, Seyyid ve Şeriflerin ayrıcalıklarını ele almıştır. İkinci bölümde devletin uyguladığı sünnî siyaset karşısında şiilere, bürokrasi ile Nakîbu'l-Eşraflık arası ilişkiye, Şiilik ile Seyyid Rıfâî ve Kadirî tarikatlar arası mücadelelere, üçüncü bölümde Seyyidlik ve Alevîlik, Müteseyyidlik (Seyyid olduğunu iddia edenler), Seyyid ve Müteseyyidlerin bölgelere dağılımına yer vermiştir.

[23] Yasemin Sarı, Müstansır-Billâh ve dönemi (623-640/1226-1242), (Danışman: Prof. Dr. Osman Aydınlı) Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2013: Yazar, Abbasi devleti halifesi olan Müntasır-Billâh dönemi öncesinde Abbâsi devleti ile dönemin çevre devletlerini inceleyerek başladığı çalışmasının birinci bölümünde Müntasır-Billâh'ın hayatına yer vermiş, ikinci bölümde onun dönemindeki gelişmeler ile siyasi ve idari kurumların işleyişini ele almış, üçüncü bölümde Müntasır-Billâh dönemi siyasi gelişmeleri ve diğer devletlerle olan münasebetleri değerlendirmiş, son bölümde ise Müntasır-Billâh döneminde eğitim, kültür ve imar alanlarına dair mevcut durum ve gelişmeleri tespit etmiştir.

[24] Rifat Türkel, Vehhabilik ve arka planı: Başlangıçtan II. Suûd Devleti'ne kadar (Danışman: Prof. Dr. Osman Karadeniz), Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2013: Yazar birinci bölümde Vehhabiliği doğuran coğrafi, siyasi, dini, sosyo-kültürel ortam ve asabiyet gibi etkenleri, Muhammed b. Abdülvehhab'ın hayatı, görüşleri, eserleri ve karizmatik liderliğini ele almış, ikinci bölümde Vehhabiliğin gelişimi, Suud devleti oluşumu, Osmanlı ile ilişkileri ve mücadeleleri ile Suud devleti sonrası Vehhabilik ve etkilerini incelemiştir.

[25] Muhyettin İğde, Siyasi-itikadi bir mezhep olarak Hanbeliliğin teşekkül süreci, (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Zeki İşcan), Atatürk Üniversitesi SBE., Basılmamış doktora tezi, 2014: Çalışmanın giriş kısmında Ahmed b. Hanbel ve Mihne süreci ele alınmış, birinci bölümde Ahmed b. Hanbel ile mezhebin öncü ve kurucu şahsiyetleri incelenmiş, ikinci bölümde ekolleşme sonrası süreçte diğer ekollerle ilişkiler değerlendirilmiştir. Mihne süreci sonrası Mu'tezile etkisi azalırken Hanbelilik olarak adlandırılabilecek ekol daha etkin olmuş, diğer ehl-i hadis ekoller içerisinde de daha göz önüne çıkmıştır.

[26] Ümit Erkan, 16. yüzyılda Osmanlı'da Kızılbaş ayaklanmaları (Danışman: Doç. Dr. Harun Yıldız), Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2014: Yazar birinci bölümde Kızılbaşlık kavramını, Kızılbaşların yaşadıkları bölgeleri, suçlama, taip ve cezalandırma gibi Osmanlı uygulamalarını, ikinci bölümde II. Bayezid, Yavuz, Kanuni, III. Murad dönemlerinde ortaya çıkan Kızılbaş ayaklanmalarını incelemiştir. Söz konusu tarihsel dönem on altıncı yüzyıla denk gelmekte ve en fazla ayaklanma Kanuni zamanında olduğunu göstermektedir.

sünnî-alevî) odaklı saha çalışmasıdır.[27] İkincisi Prof. Dr. Metin Bozkuş yönetiminde Yozgat özelinde tarihsel açıdan toplumun inanç ve etnik yapısı ile yerleşmesiyle birlikte Alevîliğin incelendiği sosyolojik bir çalışmadır.[28] Üçüncü çalışma Doç. Dr. Orhan Ateş danışmanlığında İbaziyye hakkında bölge ve siyaset odaklı olarak tamamlanan tezdir.[29]

2016 yılında beş adet tez tamamlanmıştır. Bu tezlerden ikisi Prof. Dr. Mehmet Zeki İşcan, ikisi Prof. Dr. Sönmez Kutlu, birisi Prof. Dr. Osman Aydınlı danışmanlığında yapılmıştır. Çalışmalardan birincisi Zeydilik ile Selefilik hakkında şahıs, dönem odaklı ve mukayeseli,[30] ikincisi aynı şekilde şahıs ve dönem odaklı Mu'tezile mezhebi[31] hakkında tamamlanmıştır. Dönem ve bölge odaklı bir diğer çalışma Şiilik hakkında,[32] dördüncü çalışma ise şahıs ve inanç

[27] Sumeyra Teymur Gören, Lise öğrencilerinin mezhep algısının din anlayışında değişim sürecine etkisi (İstanbul Anadolu Yakası örneği) (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Dalkılıç), İstanbul Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2015: Yazar fırka, mezhep, makale ve makalat ile milel ve nihalin kavramsal karşılıklarını vererek başladığı çalışmasında itikadi ve fıkhî İslam mezhepleri hakkında genel hatlarıyla bilgiler aktarmış, sonraki bölümlerde anket ve saha çalışması yapmak suretiyle öğrencilerin mezhep tanımlarını, mezhepler hakkındaki bilgilerini ve bilgilerinin kaynaklarını, derslerde mezhep öğretimini, mezhep değiştirme konusunu, farklı mezhep mensuplarının birbirleriyle ilişkilerini ve Alevî-Sünnî olgusuna bakışlarını araştırmış ve çalışmasını istatistiksel verilerle sonuçlandırmıştır.

[28] Recep Yüner, İnanç tarihi açısından Yozgat, (Danışman: Prof. Dr. Metin Bozkuş), Cumhuriyet Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2015: Yazar birinci bölümde (Türklerden önce) Anadolu'da Hıristiyanlık hakimiyeti öncesi varlık gösteren devletler ile Hristiyanlık döneminde Bizans ve Ermeni Hristiyanlıklarını, ikinci bölümde Türk hakimiyeti altında Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde Yozgat'ın toplumsal, etnik, dini, sosyo-kültürel yapısını, üçüncü bölümde Yozgat Sorgun özelinde Alevîlerin inanç, ibadet, ahlak ilkeleri, örf-adetleri, dini kurumları ve Alevilerin devletten taleplerini incelemiştir.

[29] Kadri Önemli, Erken dönem İbâzî kaynaklarda İbâziyye'nin dinî ve siyasî görüşleri (Danışman: Doç. Dr. Orhan Ateş), Dicle Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2015: Yazar birinci bölümde İbâzî olanlar ve olmayanlara göre ayrı ayrı İbâziyye'nin ortaya çıkışını, Hz. Osman'ın şehit edilmesi, Sıffin Savaşı, Hakem olayı, Hâricîler, Nahrevan savaşı gibi olayların sonuçlarını, Basra-Hicaz ve Yemen-umân ile Kuzey Afrika İbâzîliğini incelemiştir. İkinci bölümde İbâzîlerin itikadi görüşlerini, üçüncü bölümde imametin gerekliliği, imamın taşıması gereken şartları ve imametin çeşitleri gibi siyasi (imamet) görüşlerini detaylandırarak çalışmasını sonuçlandırmıştır.

[30] Muhammet Raşit Batur, Zeydilik ve Selefilik arasında İbnü'l-Vezir, (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Zeki İşcan), Atatürk Üniversitesi SBE., Basılmamış doktora tezi, 2016: İbnü'l-Vezir'in hayatı, ilmi kişiliği ve yaşadığı ortam birinci bölümde; tevhid, adalet, el-va'd ve'l-vaîd, imamet, tevil, bidat, içtihat ve taklid ile tekfir gibi itikadi ve siyasi görüşleri ikinci bölümde; kendisinden sonraki dönem üçüncü bölümde ele alınmıştır. İbnü'l-Vezir'in, siyasi ve itikadi olarak çatışma ve çalkantıların eksik olmadığı Yemen'de yaşadığı tespit edilmiş, onun başlattığı ehl-i hadis hareketine günümüz Yemen selefilerinde olmasa da Arabistan selefileri tarafından rağbet edildiği sonucuna ulaşmıştır.

[31] Mustafa Köse, Cahız ve Mutezile mezhebindeki yeri, (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Zeki İşcan), Atatürk Üniversitesi SBE., Basılmamış doktora tezi, 2016: Câhız'ın yaşadığı ortam ve hayatı, mezhepteki bölünme ve ekol içerisinde Câhız'ın yeri, onun imamet düşüncesi ile İslam düşüncesi üzerindeki etkisini incelediği tez üç bölümden oluşmuştur.

[32] Habip Demir, Horasan'da Şiilik (Danışman: Prof. Dr. Sönmez Kutlu), Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2016: Yazar, Horasan bölgesinin coğrafi konumu, İslam'dan önceki dini durumu ile İslam'ın yayılışı ve mezheplerin gelişimini ele alarak başladığı çalışmasının birinci bölümünde Şiiliğin alt kollarına ve siyasal etkisini, ikinci bölümünde Horasan bölgesindeki şehirlerde şiiliğin toplumsal boyutunu, üçüncü ve son bölümünde ise şiiliğin itikadi ve fıkhi görüşlerini incelemiştir. Emevîlerin siyasal etkilerine tepki olarak ilk fırkalaşmaların siyasal boşluk içerisinde bulunan Horasan'da ortaya çıkmasının doğal olduğu sonucuna varmıştır. Oldukça kapsamlı bir konu belli bir zaman diliminde ele alınmıştır.

eksenlidir.[33] Bu yılın son çalışması şahıs ve görüşleri üzerinde tahlil ve tahkik eksenli bir çalışmadır.[34]

2017 yılında altı tez tamamlanmıştır. Prof. Dr. Metin Bozkuş danışmanlığında Caferilik özelinde sosyolojik,[35] Prof. Dr. Ali Avcu danışmanlığında Eş'arilik ve İmamiyye hakkında inanç eksenli mukayeseli,[36] Yrd. Doç. Dr. İbrahim Hakkı İnal danışmanlığında Memlükler hakkında dönem endeksli,[37] Yrd. Doç. Dr. Ahmet Bağlıoğlu danışmanlığında Kerramiyye ekolü hakkında şahıs ve dönem eksenli,[38] Prof. Dr. Metin Bozan danışmanlığında Sünnî

[33] İhsan Timür, Tahavi'nin Akide şerhlerinde itikadi farklılaşmalar (Danışman: Prof. Dr. Sönmez Kutlu), Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2016: Yazar, el-Akîdetü't-Tahaviyye adlı eserin şerhlerine yer vererek giriş yaptığı çalışmasının birinci bölümünde Tahavî öncesi, Tahavî dönemi ve sonrasında Hanefilik incelenmiş, ilgili eserin Ebu Hanife'nin görüşleri açısından tahlili yapılmış ve doğuya taşınması incelenmiştir. İkinci bölümde Ebu Hanife ve Matüridi ilim geleneğinin Horasan-Maveraünnehir bölgesinden batıya taşınması fıkhi ve kelami açıdan ele alınmış, üçüncü ve son bölümde ise el-Akidetü't-Tahaviyye adlı eserin farklı şerhlerine yer verilerek analizi yapılmıştır. Eser, Tekvîn sıfatı ile ön plana çıkmasına rağmen zamanla Hanefî-Matüridi itikadi görüşleri yansıtan bir eser haline getirilişi ortaya konmuştur.

[34] Samır Fattah Abbas, İbn Dokmak'ın hayatı ve 'Nazmü'l-Cümân fî Tabakâti Ashabi İmâmına en-Nu'man' isimli eserinin tahlîl ve tahkiki, (Danışman: Prof. Dr. Osman Aydınlı) Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2016: Memlükler döneminde Kahire'de yaşayan İbn Dokmak, ilmin altın çağını yaşadığı bu dönemde Nazmü'l-Cümân adlı eseri kaleme almıştır. Yazarın tahlil ve tahkik ettiği eser üç ciltten oluşmakta, eserde Ebu Hanîfe'nin hayatı ve hakkındaki eşeltirilere cevap verilmektedir. Ebu Hanîfe'nin hayatını anlatan en uzun eser özelliğine sahiptir.

[35] Şaban Banaz, Anadolu'da Ca'ferilik, Ca'feriler ve Ca'ferileşme olgusu (Çorum Ehl-i Beyt Vakfı örneği), (Danışman: Prof. Dr. Metin Bozkuş), Cumhuriyet Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2017: Yazar, Şiilik, Ca'ferîlik, Sünnîlik ve Bektâşîlik-Kızılbaşlık-Alevîlik kelimeleriyle kavramsal çerçeveyi oluşturmuş, Safevî devleti öncesinde, süreç içerisinde ve devletin kuruluşundan sonra Ca'ferîliğin Anadolu'ya gelişini, ikinci bölümde Türkiye'de Ca'ferîleri, etnik yapılarını, önder şahsiyetleri, yaşadıkları illeri, yapılanma ve faaliyetlerini, üçüncü bölümde Çorum'da dönüşüm geçirerek Ca'ferîleşen Alevîleri, inanç esaslarını, inanca dair diğer görüş ve düşüncelerini, ibadetlerini, toplumsal uygulamalar ile örf ve adetlerini, dini karşılığı olan anma, kutlama ve törenlerini, Ca'ferîlerin Sünnîlerle ve Alevîlerle ilişkilerini, Ca'ferîlerin problem ve taleplerini, İran ile ilişkilerini incelemiştir.

[36] Ümüt Toru, Eş'arî makâlât geleneğinde İmâmiyye algısı (Danışman: Prof. Dr. Ali Avcu), Cumhuriyet Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2017: Yazar kavramsal çerçevede Eş'arî makâlât geleneği ile imâmet anlayışını ele almıştır. Birinci bölümde mezhep taraftarlığını, nasların farklı algılanışını, Ehl-i sünnet'in Şia'ya bakışını, devrin sosyo-politik durumunu ve çizilen alim profilini, ikinci bölümde imamet, uluhiyet, nübüvvet ve ahirete yönelik Şia'nın görüşlerini ve bu görüşler hakkında ithamları ve oluşturulan mesafeyi, üçüncü bölümde ise İmâmiyye ekolü üzerindeki olgu ile algı problematiğini değerlendirmiş, uyumlu ve uyumsuz taraflarını belirlemiş, fırka ile ekol arasındaki tutarsızlıklara değinerek çalışmasını sonuçlandırmıştır. Mezheplerin birbirinden kopuk ve bağımsız değil, birinin diğerinden etkilendiği yapılar olduğunu, onlara tarafgirlik psikolojisiyle değil "objektif, rasyonel, yapıcı ve derinlikli" bakılması gerektiğini vurgulamıştır

[37] Mehmet Sever, Bahrî Memlükler Dönemi mezhep hareketleri (Danışman: Yrd. Doç. Dr. İbrahim Hakkı İnal), Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2017: Yazar birinci bölümde Memlükler zamanında sosyal, siyasal, ekonomik ve dini durumları ele almış, ikinci bölümde Eş'arîlik, Hanefîlik-Maturidîlik ve Selefîlik ekseninde sünnî yönetimi, Zâhirî isyanını ve sünnî politik hareketi olarak hilafeti, üçüncü ve son bölümde Memlüklerin sünnî olmayan Şiilik, İsmâilîlik ve Nusayrîlik gibi mezheplerin hareketliliğini ve devletin hakimiyetini incelemiştir.

[38] Zeynep Alimoğlu Sürmeli, Ehl-i sünnet'in Kerrâmiyye eleştirisi (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ahmet Bağlıoğlu), Fırat Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2017: Yazar, Kerrâm kavramını açıklayarak başladığı çalışmasının birinci bölümünde Horasan-Maverâünnehir bölgesinin sosyo-politik yapısını, Muhammed b. Kerrâm'ın faaliyetlerini, Kerrâmiyye ile Hanefîlik ilişkilerini, mezhebin itikadi-fıkhî ve mistik görüşlerini ve yönlerini, mezhebin Nisabur, Herat ve diğer şehirlerdeki etkilerini ve önemli şahsiyetleri ile mezhebe yapılan reddiyeleri ele almış, ikinci bölümünde hadis taraftarlarının, üçüncü bölümde Hanefî-Maturidî geleneğin, dördüncü bölümde ise Eş'arî geleneğin Kerrâmiyye mezhebine yönelik eleştirilerini detaylı bir şekilde ele almıştır.

faaliyetler üzerine dönemsel[39] çalışmalar yapılmıştır. Bu yılın son çalışması Prof. Dr. Muharrem Akoğlu danışmanlığında Selefilik hakkında şahıs ve dönem odaklı tezdir.[40]

2018 yılında dokuz adet tez çalışılmıştır. Bunlardan birincisi Prof. Dr. Sönmez Kutlu yönetiminde çalışılan Ebu Hanife ve Maturidi hakkında şahıs ve düşünce eksenli,[41] ikincisi Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Bağlıoğlu yönetiminde Cemaat-i İslami özelinde dönem, şahıs ve teo-politik,[42] üçüncü ve dördüncüsü Prof. Dr. Metin Bozan yönetiminde Kürtlerin İslamlaşması süreci hakkında dönemsel[43] ve Mirza Gulam Ahmed odaklı şahıs, dönem ve inanç eksenli[44] çalışmalardır.

[39] İlhan Baran, Büyük Selçuklu ve Eyyubiler'de siyaset eksenli sünni faaliyetler (Danışman: Prof. Dr. Metin Bozan), Dicle Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2017: Yazar giriş bölümünde dini-siyasi ve inanç-kelam mezheplerini ele almış, birinci bölümde Selçukluların Fâtımî-Nizarî-İmamiyye gibi şii mezheplerle mücadelelerini, Nizamiye medreselerini kuruluşu ve Eş'arîlerin hakimiyet kuruşu dolayısıyla yönetimin sünnîler ile ilişkilerini, ikinci bölümde Eyyûbîlerin Fâtımî hilafetine son verişi ve sünnî mezhepleri eşitleme ve ortak noktada buluşturma çalışmalarını, her iki devlet yönetiminde de Hanbelîliğe karşı yürütülen faaliyetleri incelemiştir.

[40] Ahmet Yalçın, Selefî düşüncenin tarihsel gelişiminde İbn Teymiyye (Danışman: Prof. Dr. Muharrem Akoğlu), Erciyes Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2017: Yazar birinci bölümde Selefî kurumsallaşmanın Kur'an, sünnet, sosyo-kültürel ortam ve kelam-felsefe ve düşünsel sebeplerini, rey ekolü ile hadis ekolünü tanımlayarak Selefîliğin itikadi görüşlerini ve temsilcilerini, ikinci bölümde İbn Teymiyye'nin yaşadığı dönem ve coğrafyanın siyasi-dini-sosyal ve kültürel yapısını, İbn Teymiyye'nin hayatını, görüşlerini ve eserlerini, üçüncü bölümde İbn Teymiyye ile Selefî düşünce ilişkisini ele almıştır.

[41] Metin Avcı, İmam Mâturîdî'nin fikirlerinde Ebû Hanîfe'nin etkisi (Danışman: Prof. Dr. Sönmez Kutlu), Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2018: Yazar, giriş kısmında Ebu Hanife ve Matüridi'ye ait eserleri ve iki alimin görüşleri ekseninde oluşan mezhebe dair diğer kaynakları ele alarak başladığı çalışmasının birinci bölümünde Ebu Hanife'nin Matüridi üzerinde Tevhid konusunda, ikinci bölümünde iman, üçüncü bölümünde nübüvvet ve ahiret, dördüncü bölümünde kader ve insan fiilleri konusundaki etkilerini incelemiştir. Ebu Hanife'nin itikadi anlamda sağlam bir temel oluşturduğunu, Matüridi'nin ise bu temelleri akli delillerle tutarlı hale getirdiği sonucuna varmıştır.

[42] Gülşen Yağır Ahmetoğlu, Tarihsel süreçte Cemâat-i İslâmî (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Bağlıoğlu), Fırat Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2018: Yazar siyasal İslam ve Cemaat-i İslâmî tanımlamaları ile Hint alt kıtası ve Mevdudi'nin hayatını ele alarak başladığı çalışmasının birinci bölümünde Cemaat-i İslâmî'nin kuruluşunu, teşkilat yapısını, Mevdudi'nin emir seçilmesini ve diğer ülkelerdeki durumunu incelemiş, ikinci bölümünde Cemaat-i İslâmî'nin devlet kurma teşebbüsleri, Pakistan'ın kuruluşu, Kadıyanilik ile mücadele, darbeler dönemi, ülkenin bölünmesi, sosyalistleştirme ve İslamlaştırma çalışmaları, Cemaat-i İslâmî'de Mevdudi sonrası yöneticiler ile etkin kişileri, üçüncü bölümde Cemaat-i İslâmî'nin dini ve siyasi anlayışı ile kendilerine yönelik eleştiriler ve İslam dünyasına etkilerini incelemiştir.

[43] Anas Mohammad Sharıf Tahır Tahır, Kürtlerın İslamlaşma sürecinde mezhepler (Danışman: Prof. Dr. Metin Bozan), Dicle Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2018: Yazar Kürtlerin yaşadığı bölgelerde Ehl-i sünnet'in hakim oluşuna, fıkhî mezheplere ve önemli isimlere, Şafiîliğin yaygınlaşmasına, Kürtlerin desteklediği veya çıkarttığı isyanlara, söz konusu bölgedeki Şii fırkalara değinmiş, aşırı sûfî olan Adeviyye tarikatı özelinde Sûfî hareketleri, Adeviyye'den kopan Yezidîlerin yeni bir din oluşturmalarını incelemiştir.

[44] Halide Rumeysa Küçüköner, Mirza Gulam Ahmed ve Ahmedîlerin Mirza Gulam Ahmed telakkisi (Danışman: Prof. Dr. Metin Bozan), Dicle Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2018: Yazar Ahmedî olan ve olmayan kaynaklar, Hint alt kıtasının sosyo-kültürel ve dini yapısı, semavi dinlerdeki Mehdilik ve Mesihlik anlayışları hakkında bilgi vererek başladığı çalışmasının birinci bölümünde Mirza Gulam Ahmed'in hayatı, görüşleri, mezhebin kuruluşu, Müslüman ve Hristiyanlarla tartışmaları, kapalı bir yapıya dönüşmesi ve eserlerini incelemiş, ikinci bölümde Mirza Gulam Ahmed'in Müceddidlik, Mesihlik ve Mehdilik iddialarını ve gerekçeleri ile Hint alt kıtası inanç olgusuyla etkileşimini ele almış, dördüncü bölümde Gulam Ahmed'in görüşleri çerçevesinde Ahmediyye mezhebi ve mezhep önderleri yönetiminde karşılaşılan olayları, Kadıyanilik ile ilişkilendirilmesi ve peygamberlik iddiasını detaylı bir şekilde incelenmiştir.

2018 yılı içerisinde yapılan çalışmalardan birisi de Prof. Dr. Mehmet Dalkılıç danışmanlığında Bakıllani özelinde şahıs odaklı tahkik ve tahlil çalışmasıdır.[45] Diğerleri; Prof. Dr. Halil İbrahim Bulut yönetiminde mezheplerin yakınlaştırılması üzerine dönem ve mezhepler arası ilişkiler hakkında,[46] Prof. Dr. Yusuf Benli yönetiminde İslami hareketler hakkında dönem, akım ve teo-politik,[47] Prof. Dr. Ahmet Ak yönetiminde İslam mezhepleri hakkında şahıs odaklı[48] ve son olarak Dr. Öğr. Üyesi Burhaneddin Kıyıcı yönetiminde İmamet doktrini üzerine inanç odaklı[49] çalışmalar tamamlanmıştır.

2019 yılında altı tez tamamlanmıştır. İlk tez Doç. Dr. Mehmet Keskin danışmanlığında hazırlanan Ebu Hanife ve Maturidi etkileşimi üzerine şahıs endeksli bir çalışmadır.[50] Daha önce

[45] Ali Aslan, Bâkıllânî'nin Keşfü Esrâri'l-Bâtıniyye adlı eserinin tahkik ve tahlili (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Dalkılıç), İstanbul Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2018: Yazar birinci bölümde er-Red ala ehli'l ehva adlı eserin kime ait olduğunu, tarihlendirilmesini, isimlendirilmesini, dil yönünden değerlendirmesini, Bâkıllânî'nin hayatını ve yaşadığı bölgenin siyasal, sosyo-kültürel, dini durumunu ele almıştır. İkinci bölümde eserin yazılış amacına, Bâtınîlerin terminoloji ve davet metodolojisine, Tanrı, Nübüvvet ve Ahiret inançlarına, Kur'an ayetlerini yanlış yorumlamalarına, harfler ve sayılarla ilgili anlamlandırma ve tutarsızlıklarına, ruh-beden ilişkisine, Râfizî fırkalara, Bâkıllânî'nin etkilendiği ve etkilediği alimlere yer vermiştir. Üçüncü bölümde eseri tahkik etmiştir.

[46] Ramazan Tarik, İslam düşüncesinde mezhepleri yakınlaştırma girişimleri (Takribü'l-Mezahib: Mısır örneği) (Danışman: Prof. Dr. Halil İbrahim Bulut), İstanbul Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2018: Yazar birinci bölümde Takrîb ve Mezhep kavramlarını ele alarak asli ve yabancı kaynaklarda terminolojik anlamını tespit etmiş, Hıvâr ve Vahdet kavramlarıyla ilişkisini ortaya koymuş, mezhepleri yakınlaştırmanın önemini, sınırlarını, esaslarını ve hedeflerini incelemiştir. İkinci bölümde mezhepleri yakınlaştırma olgusunun Hz. Peygamber zamanında varlığına, Hz. Ali ve Ehl-i beyt tarafından başlatıldığına, erken dönem ulemanın uygulamaları dolayısıyla tezahür ettiğine dair iddialara yer vermiş, Sünnî-Şii ittifakı girişimleri ile bazı kurumsal örneklere değinmiştir. Mezhepleri yakınlaştırma girişimlerinin ortaya çıkış sürecini ve kavramsal yansımasını ile bölümü tamamlamıştır. Söz konusu çalışmaların Mısır boyutunu ve Dâru't-Takrîb Beyne'l-Mezâhibi'l-İslâmiyye adıyla kurumsallaşmasını, olumlu etkilerini, kurumsal faaliyetlerini, eleştirileri ve kapanışını, sonrasındaki başka kurumsal girişimleri ve kurumun Lübnan üzerindeki etkisini ele aldığı üçüncü bölümle çalışmasını tamamlamıştır.

[47] Bauyrzhan Botakarayev, Orta Asya'da Sovyet dönemi sonrası İslami hareketler (Danışman: Prof. Dr. Yusuf Benli), Erciyes Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2018: Yazar birinci bölümde Türkistan'a İslam'ın girişi ve yayılışı, Arap hilafetine karşı mücadeleleri, Müslüman Türklerin siyasi yönetimi, ilmi ve tasavvufi faaliyetleri ile Sovyet döneminde devletin dayattığı İslam anlayışı ile halkın anlayışına yer vermiştir. İkinci bölümde Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan özelinde dini-siyasi yapılanmayı, dış etkenlerle Özbekistan özelinde İslami hareketleri, Hizbu't-Tahrîr hareketi ile Tebliğ Cemaati yapılanma, düşünce ve faaliyetlerini ele almıştır.

[48] Abdullah Dinç, Ebû İshâk Saffâr El-Buhârî'ye göre İslâm mezhepleri (Danışman: Prof. Dr. Ahmet Ak), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2018: Yazar Saffâr el-Buhârî'nin yaşadığı dönemde sosyal, siyasal ve Mu'tezile, Eş'ariyye, Şia, Bâtıniyye ile Kerrâmiyye gibi mezhepler açısından dini durumu ele almış, hayatı, eğitimi, eser ve görüşlerine yer vermiş, kendisi Hanefî-Maturidi mezhebine bağlı olan Ebû İshak El-Saffâr'ın mezhepleri Küllâbîlik, Hanefilik-Maturidilik, Ehl-i hadis-Hanbelilik ve Eş'ariliği Ehl-i sünnet; Mu'tezile, Şia, Kerrâmiyye, Cehmiyye, Haricîlik, Cebriyye, Mürcie gibi mezhepleri Ehl-i bidat olarak ayırmasını incelemiş, onun mezhepleri tasnifini, mezheplere karşı tutumunu ve İslam mezhepleri tarihindeki yerini işlemiştir.

[49] Nezir Maviş, İmamet doktrininin Şia-İmamiyye inançlarının şekillenmesindeki etkisi (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Burhaneddin Kıyıcı), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, Basılmış doktora tezi, 2018: Yazar Şia ve İmamiyye kavramları ile doğuşlarını doktrinel hale gelişini ele almış, Hz. Ali'nin peygamber vasisi oluşuna ve onun nas ve tayinine dair ayetlere yer vermiş, İmamet doktrininin (Ehl-i sünnet ile farklı düşündüğü tüm konularda) ilâhiyyât, nübüvvât ve Semiyyât inancına etkilerini incelemiştir.

[50] Zekerya Sarıbulak, Ebu Hanife'den Matüridî'ye Hanefî itikadının gelişim süreci (Danışman: Doç. Dr. Mehmet Keskin), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2019: Yazar Ebû Hanîfe'nin ve İmam Maturidi'nin yaşadıkları bölgelerin sosyal, siyasal ve dini durumlarına yer vermiş, hayatlarını aktararak temel düşüncelerini ele almış, Ebû Hanîfe ile İmam Maturidi arasındaki dönemi ara dönem olarak adlandırmış, dönemin siyasi ve ilmi durumunu, Maverâünnehir bölgesindeki dini yapıyı, felsefi düşünce ve İslami akım ve ekolleri incelemiş, Hanefîliğin Mâverâünnehir'e girişi, diğer mezheplerle ilişkisi, kelâmî bir sisteme dönüşmesi, Hanefî

Metin Avcı tarafından 2018 yılında Prof. Dr. Sönmez Kutlu danışmanlığında İmam Mâturîdî'nin Fikirlerinde Ebû Hanîfe'nin Etkisi konusu çalışılmıştı.

2019 yılında Prof. Dr. Halil İbrahim Bulut danışmanlığında Maturidilik hakkında kelam alanına ait olan bilgi, mucize ve kabir azabı konusu çalışılmıştır.[51] Prof. Dr. Yusuf Benli danışmanlığında şahıs ve dönem odaklı Eş'arilik konusu,[52] Prof. Dr. Saffet Sarıkaya danışmanlığında Türkçülük odaklı şahıs ve akım bağlamında çok yönlü ve geniş bir konu[53] çalışılmıştır. Son çalışmayla aynı döneme tesadüf eden Doç. Dr. İsmail Şık danışmanlığında mezhep tartışmaları çerçevesinde bir konu daha çalışılmıştır.[54] Prof. Dr. Cemil Hakyemez danışmanlığında Maturidi üzerine şahıs ve dönem eksenli,[55]

2020 yılında iki adet tez tamamlanmıştır. Bunlardan birisi Prof. Dr. Halil İbrahim Bulut danışmanlığında Kadızadeliler özelinde dönem, şahıs ve siyaset odaklı[56] bir çalışmadır. Diğeri

---

itikadının Maturidi kelamı oluşu ile tevhid, nübüvvet, ahiret konularında görüşlerin netleşmesi konularını işlemiştir.

[51] Mahmut Nebati, Mâturîdîlik'te kur'an ve sünnet'in belirleyiciliği:Bilgi, mucize ve kabir azabı örnekleri (Danışman: Prof. Dr. Halil İbrahim Bulut), İstanbul Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2019: Yazar çalışmasını üç bölüme ayırmış, birinci bölümde bilgi, ikinci bölümde mucize ve keramet, üçüncü bölümde kabir azabı konusunu ele almıştır. Her bölümde önce kavramsal çerçeveyi oluşturmuş, sonra Hanefîlik dönemi, Hanefîlik-Maturidilik dönemi ve Maturidilik dönemi şeklinde ayrı balıklar halinde ele almış, ilgili konular hakkında Maturidi kelamcıların görüşlerine de yer vermiştir.

[52] Abdullah Ömer Yavuz, Horasan'da Eş'arîlik (Danışman: Prof. Dr. Yusuf Benli), Erciyes Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2019: Yazar Eş'arîlik, Şâfiilik ve Sûfilik kelimeleriyle kavramsal çerçeveyi oluşturmuş, birinci bölümde Horasan'da sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik ve dini durum ile Eş'arîlik dışındaki mezhepleri ele almış, ikinci bölümde Eş'ariliğin Horasana girişini, Ashâbu'l-hadis, Şâfiilik ve Sûfilik üzerindeki hareketliliği, Şafiilerin Eş'ariliği benimsemesi, Büveyhiler döneminde Eş'ariliğin Mu'tezile ile mücadelesi, Gaznelilerin sünniliği desteklemesi, Hanefîlik-Şafiilik arası mücadele, Büyük Selçuklular ile birlikte Kündürî'den sonra Eş'ariliğin hakimiyet kazanmasını incelemiştir. Üçüncü bölümde Eş'ariliğin kurumsallaşmasa, Eş'arilik-Şafiilik bütünleşmesi, Eş'arilik-Sûfilik yakınlaşması ve Horasan Eş'ari kurumsallaşmasına yer vermiştir.

[53] Ayhan Çetin, Türkçülerin din anlayışı (Danışman: Prof. Dr. Saffet Sarıkaya), Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2019: Yazar birinci bölümde sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik durum, Osmanlıcılık, İslamcılık, Batıcılık ve Türkçülük gibi düşünce akımları, Ahmet Ağaoğlu, Ziya Gökalp, Yusuf Akçura ve Şemsettin Günaltay gibi Türkçü aydınlar üzerinden Türkçülük akımının tarihsel arka planını incelemiştir. İkinci bölümde ismi geçen Türkçü aydınların inanç, ibadet ve ahlaka dair düşüncelerini değerlendirmiş, üçüncü bölümde aynı isimler üzerinden ilim, eğitim, bilim, sanat, edebiyat, felsefe, kadın ve aile, din-hukuk, din-siyaset ve din-kültür-medeniyet ile din-ekonomi münasebetleri gibi dinin toplumsal boyutuna dair görüşlerine yer vermiştir.

[54] Süleyman Çam, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde mezhep tartışmaları (Danışman: Doç. Dr. İsmail Şık), Çukurova Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2019: Yazar çalışmasının temel kaynaklarını Sırâtımüstakîm-Sebîlürreşâd Mecmûası ile Dârulfünûn İlahiyat Fakültesi Mecmûasını temel alarak hazırlamıştır. Birinci bölümde Osmanlı devletinin son döneminde eğitim ortamı ile Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük ve Batıcılık akımları üzerinden din-siyaset (devlet) ilişkini, dönemin Mezhepler Tarihi dersleri ve Mezhepler Tarihçilerini incelemiştir. İkinci bölümde Osmanlı devletinin son zamanlarında Ehl-i sünnet, Şia, Hariciler (İbadi),Mu'tezile, Nusayrilik ve Vehhabilik gibi İslami mezhepleri, Yezidilik, Dürzilik, Babilik ve Bahailik ile Kadıyanilik gibi İslam'dan sapan mezhepleri, ilgili mecmualarda mezhepler hakkında makale yazan kişileri ele almıştır. Üçüncü bölümde başta imamet ve hilafet ile ittihad-ı İslam gibi konular olmak üzere dönemin dini tartışma konularına yer vermiştir.

[55] Ahmet Ateşyürek, Ebû Mansûr el-Mâturîdî'nin fikrî arka planı (Danışman: Prof. Dr. Cemil Hakyemez), Hitit Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2019: Yazar birinci bölümde Horasan ve Maveraünnehir'in konumu, dini, siyasi ve kültürel durumu, İslam'ın yayılışı ile Maturidi'nin beslendiği kaynakları ele almış, ikinci bölümde Maturidi'nin yaşadığı coğrafyada varlık gösteren Hanefîlik, Neccârîlik, Kerrâmîlik, Mu'tezile, Ehl-i hadis ve Şiilik gibi mezhepler ve birbirleri ile mücadelelerine yer vermiş, Felsefi etkisiyle Kindî'ye değinmiştir. Üçüncü ve son bölümde Matüridi üzerinde etkisi olan Semerkand ve diğer referansları ele almıştır.

[56] Ali Durmuş, Osmanlı'da dinî-siyasî bir yapılanma olarak Kadızâdeliler hareketi (Danışman: Prof. Dr. Halil İbrahim Bulut), İstanbul Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2020: Yazar birinci bölümde on yedinci

ise Prof. Dr. Saffet Sarıkaya danışmanlığında Hanbelilik ve Eş'arilik üzerinde dönemsel ve şahıs odaklı bir çalışma yapılmıştır.[57]

2021 yılında on adet tez tamamlanmıştır. Bu çalışmalardan iki tanesi Doç. Dr. Muzaffer Tan danışmanlığında tamamlanmıştır. Her iki tezde Şiilik hakkında olup, birisi inanç odaklı,[58] diğeri dönem ve siyaset odaklı[59] çalışmalardır. Bu ikinci tez ile 2010 yılında Prof. Dr. Abdullah Bülent Ünal danışmanlığında Şia'nın oluşumunda İran kültürünün etkisi başlıklı çalışma ile bir bütünlük arz etmektedir.

Prof. Dr. Ali Avcu danışmanlığında Şahıs, dönem ve siyaset odaklı Abbasiler konusu[60] ve Prof. Dr. Metin Bozkuş danışmanlığında Alevilik özelinde sosyolojik bir çalışma[61] yapılmıştır. Prof.

yüzyılda Osmanlılarda alimler, medreseler, tekke ve tasavvuf olgusu, devletin siyasi, askeri, ekonomik durumu ile sosyo-kültürel durum ve bu alanlardaki bozulmalar, Kadızadeliler hareketinin oluşumunda en etkin kişi olan İmam Birgivi'nin hayatı, eserleri, itikadi-fıkhî ve tasavvufî görüşlerine yer vermiştir. İkinci bölümde Kadızadeliler hareketinin önemli kişilerini, fikri tartışmaları, yönetime karşı ayaklanmaları, harekete karşıt görüş sahiplerinin mücadeleleri, üçüncü bölümde Kadızadeliler ile Sivasiler arasında; itikadi, felsefi, fıkhî ve tasavvufî görüş farklılıklarıyla Kadızadelilerin itikadi anlamda Hanefî-Maturidi ekseninde oluşu, bazı konularda taşıdığı selefî izleri ve diğer mezhepler hakkındaki düşüncelerini incelemiştir.

[57] İsa Koç, Hanbelîlik-Eş'arîlik ilişkisi (III.-V./IX.-XI. yy.) (Danışman: Prof. Dr. Saffet Sarıkaya), Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2020: Birinci bölüme dokuz ile on birinci yüz yıllar arası İslam dünyasının siyasi, sosyo-kültürel ve inanç haritasından bahsederek başlayan yazar, Hanbelilik, Eş'arîlik ve diğer bazı anlayışlarla yakınlıkları ve genel anlamda din anlayışlarını ele almıştır. İkinci bölümde hadis ve rey ehli farklılıklarını, Şafii-Ahmed b. Hanbel, Habelilik-Küllâbilik, Eş'arî-Behbehârî arasındaki ilişkilere ve varsa zıt fikir ve eleştirilere yer vermiş, üçüncü bölümde Büveyhîler ve Selçuklular döneminde Eş'arîlik Hanbelîlik ilişkileri ve eleştirileri, dördüncü bölümde her iki mezhebin itikadi ve ffıkhî konulardaki farklılıklarını ele almıştır.

[58] Yusuf Koçak, Gnostik geleneğin erken dönem Şiîlik'teki tezahürleri: Şiî Gulat örneği (Danışman: Doç. Dr. Muzaffer Tan), Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2021: Gnosis ve Gulat kelimeleri ile kavramsal çerçeveyi çizen yazar birinci bölümde Gnostiklerin tanrı anlayışı, insanın yaratılışına dair düşünceleri ile kurtarıcı fikri ile felsefi düşünce ve dinler üzerindeki etkilerini ele almış, ikinci bölümde akımın Şia üzerindeki etkilerine yer vermiş, üçüncü bölümde dialist tanrı anlayışından nübüvvetin bitmeyeceği görüşüne, kurtarıcı fikrinden düalist varlık ve bilgi iddiasına kadar aşırı şii fikriyatın Gnostik etkiye açık yapısallığını incelemiştir.

[59] Orhan Karaoğlu, Şiiliğin İran dış politikasına etkileri (Danışman: Doç. Dr. Muzaffer Tan), Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2021: Şiiliğin İran dış politikasına etkileri DOÇ. DR. MUZAFFER TAN Şiilik, dış politika, velâyet-i fakih, taklid mercii, tarihsel serencamı ile birlikte şii siyasi düşüncesine yer vererek kavramsal çerçeveyi oluşturan yazar, birinci bölümde İran İslam devrimi ve Şiilik başlığı altında dini, mezhebi, sosyokültürel durumu, dış dünya ile din-mezhep odaklı bakış açısından geliştirdiği ilişkileri, ikinci bölümde 11 Eylül saldırısı sonrası Şii-Selefi ilişkileri ve gerginliği, üçüncü ve son bölümde Arap Baharı sonrası Ortadoğu İran politikaları, Mehdilik inancı etrafında oluşturulan dini ve siyasi etki, Irak, Suriye, Yemen ve Lübnan'daki şii askeri kuvvetlerin icraatlarını ele almıştır.

[60] Fatih Sancılı, Erken dönem Abbasîlerde mezhep-iktidar ilişkileri (Danışman: Prof. Dr. Ali Avcu), Cumhuriyet Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2021: Yazar birinci bölümde Emevîler zamanında Abbasi daveti, bu davete hazırlayan dini ve siyasi hareketleri ve Abbasi devletinin kuruluş sürecini, ikinci bölümde yeni devletin dini ve mezhebî algısı ile bu algının oluşumunda etki eden Me'mun, Mu'tasım ve Vasık gibi önemli karakterleri, üçüncü ve son bölümde başta Hariciler olmak üzere, Mürcie, Şia, Mu'tezile ve Ehl-i sünnet mezheplerinin yeni devlete bakışını incelemiştir. Abbasi yönetiminde etkin karakterlerin dini düşüncelerini siyasi otoriteleri için kullanmaları ve aksiyon-reaksiyon paradigması ele alınmıştır.

[61] Bülent Keleş, Almanya'da Alevilerin kurumsallaşma süreci, (Danışman: Prof. Dr. Metin Bozkuş), Cumhuriyet Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2021: Kavramsal çerçeveyi Alevilik kavramıyla sınırlayan yazar, birinci bölümde Avrupa'ya iş göçü ile başlayan süreci, Avrupa devletlerinde genel durumunu ve Türk işçilerin ve Alevilerin örgütlenmelerini, ikinci bölümde Almanya ve Alevilik konusunu, Müslüman Türkler ve Alevilerin hareketliliklerini, yaşam tarzlarını, Almanya'nın Alevilere bakışını, Aleviliğe yönelik müfredat oluşturulmasını, üçüncü bölümde Alevilerin Almanya'da örgütlenme, bütünleşme ve kurumsallaşma sürecini, dördüncü ve son bölümde değişik vakıf, dernek, parti ve federasyonlar altında kurumsallaşmasını incelemiştir.

Dr. Harun Yıldız danışmanlığında şahıs ve dönem endeksli olarak Şiilik konusu[62] çalışılmıştır. Prof. Dr. Ali Bulut danışmanlığında inanç odaklı dönemsel ve güncel aynı zamanda çok önemli bir konu olan Selefî-Harici akım üzerine[63] ve Prof. Dr. Mehmet Dalkılıç danışmanlığında dönem ve ekol odaklı İslami akımlar hakkında[64] çalışmalar yapılmıştır.

Prof. Dr. Muharrem Akoğlu danışmanlığında Kadı Abdülcebbar hakkında şahıs odaklı,[65] Prof. Dr. Osman Karadeniz danışmanlığında Mu'tezile mezhebi hakkında bir süreç çalışması[66] ve Prof. Dr. Osman Aydınlı danışmanlığında el-Hayyat ekseninde Mu'tezile mezhebi hakkında[67] tezler tamamlanmıştır.

2022 yılında on iki tez çalışılmıştır. Prof. Dr. Mehmet Zeki İşcan danışmanlığında Hanefilik hakkında şahıs ve dönem odaklı,[68] Prof. Dr. Sönmez Kutlu danışmanlığında biri Safeviler

---

[62] Ferhat Maden, İbn Mutahhar el-Hillî ve Şiî düşüncedeki yeri (Danışman: Prof. Dr. Harun Yıldız), Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2021: el-Hillî'nin hayatı, eğitimi, hocaları, öğrencileri ve eserleri ile dönemindeki ilim adamlarıyla görüşmelerine yer vererek başladığı çalışmasının ikinci bölümünde Tevhid, Adalet, Nübüvvet, İmamet ve Mead gibi Şia'nın temel görüşleri ile Rec'at, Beda ve Takiyye yanında Ehl-i sünnet ve diğer mezheplerle ilgili düşüncelerine yer vermiş, üçüncü bölümde el-Hillî'nin Şia üzerindeki etkisini detaylı bir şekilde ele almıştır.

[63] Ali Rıza Akgün, Günümüz Selefî Hâricî akımın şiddet teolojisi (Danışman: Prof. Dr. Ali Bulut; Prof. Dr. Serdar Demirel), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi LEE, Basılmamış doktora tezi, 2021: Birinci bölümde terminolojik bir girişle Kur'an ve sünnette şiddet ile ilgili konular ve vasatlık ve itidallik kavramlarına değinmiş, İslam ceza hukuku ile cihad ve şiddet hususunu irdelemiş, İslam'da ilk şiddet hareketi olan Hariciliğe yer vermiştir. İkinci bölümde Osmanlı sonrası Mısır, Afganistan, Irak ve Suriye'de görülen Haricî-Selefî akımlar ve şiddet olaylarını ele almış, Mısır'da İhvân-ı Müslimîn, Tekfir ve Hicret, Cemaat-ı İslâmi gibi yapıları, Afganistan'da Abdullah Azzam, Üsame b. Ladin ve el-Kâide ile Taliban gibi oluşumları, Irak ve Suriye'de Zerkavî ve Bağdâdî gibi örgütlenmeleri ele almıştır. Üçüncü ve son bölümde Hârici-Selefî akımların dini dayanakları, iddiaları, ayet ve hadisleri yorumlamaları, Tekfir, Hakimiyet, Vela-Bera ve Cihad kavramlarına yükledikleri anlamları derinlemesine incelemiştir.

[64] Shabanalı Ahmed Durmush, Bulgaristan'da İslami akımlar (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Dalkılıç), İstanbul Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2021: Yazar birinci bölümde Bulgaristan'ın yeri, Osmanlı idaresi, İslam ile tanışma ve diğer yönetim rejimlerini ele almış, ikinci bölümde Bulgaristan Baş Müftülüğünün karşılaştığı dini ve siyasi ve din eğitimi açısından sorunları, üçüncü bölümde Tekfircilik, Vehhabilik, Mehdicilik, Bahailik gibi akım ve ekoller, Adnan Oktar, İskender Evrenesoğlu, gibi şahıslar, Süleyman Hilmi Tunahan, Aziz Mahmud Hüdai, Adıyaman Menzil tarikatı, Alevîlik-Bektâşîlik gibi yapılanmaları ile Tebliğ Cemaati ve Nurculuk gibi ülkedeki İslami yapıları, incelemiştir.

[65] Samet Karahüseyin, Mu'tezilî düşüncenin farklılaşmasında Kâdî Abdülcebbâr (Danışman: Prof. Dr. Muharrem Akoğlu), Erciyes Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2021: Birinci bölümde Kâdî Abdülcebbar'ın hayatını, dini-siyasi-kelami-mezhebî ve Şafii kimliği üzerinden düşünce yapısını, ikinci bölümde Usûlü'l-Hamse çerçevesinde Kâdî'nin siyasi, kelami ve itikadi fikirlerini detaylı bir şekilde ele almış, üçüncü bölümde itikadi ve kelami açıdan Mu'tezile mezhebi üzerindeki etkisi ve mezhebin anlayışındaki değişmeyi ortaya koymuştur.

[66] Hatice Polat, Mu'tezilî düşüncenin gelişim süreci (Danışman: Prof. Dr. Osman Karadeniz), Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2021: Birinci bölümde dört halife, Emevî-Abbasi dönemleri gibi siyasi; kader, iman-amel ve sıfatlar gibi itikadi olaylara değinerek Mu'tezili düşüncenin teşekkülüne etki eden faktörleri incelemiş, ikinci bölümde Mu'tezile mezhebinin beş esası ile Varlık ve Bilgi konusundaki düşüncelerini detaylı bir şekilde ele almıştır.

[67] Yunus İbrahimoğlu, Mihne sonrası Mu'tezile düşüncesinin savunusu –Ebu'l Hüseyin el-Hayyât ekseninde (Danışman: Prof. Dr. Osman Aydınlı) Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2021: Mu'tezili kaynaklar ile Hayyât'ın eserlerine ve Mu'tezile'nin doğuşu ve gelişmesine değinerek başladığı çalışmanın birinci bölümünde yazar, Hayyât'ın yaşadığı bölgenin dini, düşünsel ve mezhepsel ortamını değerlendirmiş ve Hayyât'ın hayatına yer vermiştir. İkinci bölümde Hayyât'ın Mu'tezile mezhebindeki konumu ve etkisini inceleyerek onun Bağdat ekolü üzerindeki etkisini değerlendirmiş, üçüncü ve son bölümde Hayyât'ın mezhebin genel düşüncesine, imamet düşüncesine ve beş esas ilkesine olan etkisi ve ilkelerdeki dönüşümü tespit etmiştir.

[68] Adem Lök, Hanefîliğin oluşum süreci ve itikadî mezheplerle ilişkisi, (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Zeki İşcan), Atatürk Üniversitesi SBE., Basılmamış doktora tezi, 2022: Birinci bölümde Hanefî mezhebinin öncü isimlerini, ikinci ve üçüncü bölümlerde mezhebin teşekkül sürecinde Irak bölgesi ile Horasan ve Maveraünnehir bölgesini

üzerine şahıs, dönem ve tasavvuf eksenli,[69] diğeri Vehhabilik üzerine şahıs, dönem, ekol eksenli ve karşılaştırmalı bir çalışmadır.[70]

Prof. Dr. Osman Aydınlı danışmanlığında da iki çalışma yapılmıştır. Bunların ikiside şahıs, dönem ve inanç eksenli olup, birisi Mu'tezile İmamiyye ilişkisi üzerine[71] diğeri Mu'tezile mezhebi üzerinedir.[72]

Diğer çalışmalar; Doç. Dr. Mehmet Dalkılıç yönetiminde Abbasi-Fatımi üzerine siyasi yönü olan,[73] Prof. Dr. Halil İbrahim Bulut danışmanlığında yapılan Mu'tezile-İmamiyye ilişkisi

ele aldığı çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Yazar, tezde mezhebin önemli şahsiyetlerini ve inanç ile ilgili düşüncelerini ortaya koymuş, Hanefiliği fıkhî (ameli) bir mezhep ve itikadi bir ekol olarak tanımlamıştır.

[69] Halil Işılak, Safevîler dönemi İmâmiyye Şîası'nda tasavvuf düşüncesi üzerine tartışmalar (Danışman: Prof. Dr. Sönmez Kutlu), Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2022: Şia ile tasavvuf arasındaki ilişkiyi tarihsel süreç içerisinde ele alarak gerek muhaliflerin gerekse şii sufilerin tasavvufa bakışını inceleyerek giriş yaptığı çalışmanın birinci bölümünde Safeviler döneminde İmamiyye şiasının tasavvuf geleneği ve karşıtlığı noktasında yeni bir tarihsel sürecin inşaasını ele almış, ikinci bölümde tasavvuf savunusu ve eleştirisine yönelik kaynak olabilecek metinlere yer vermiş, üçüncü bölümde ise mutasavvıfların müntesibi oldukları mezhep aidiyetleri hakkındaki iddialara yer vermiştir. Safeviler zamanı sufi şii ilişkisinin sonraki dönemlere etkisinin araştırılmasını önererek çalışmasını sonuçlandırmıştır.

[70] Ebru Koçak, Osmanlılar Dönemi'nde Vehhâbîliğe yazılan reddiyeler ve analizi (1732-1818) (Danışman: Prof. Dr. Sönmez Kutlu), Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2022: Yazar, din, mezhep ve kültür etkileşiminin en orijinal örneklerinden biri olarak tanımladığı Vahhabiliğe dair çalışmanın giriş kısmında ekole ve fikir babası Muhammed Abdülvahhab'a yazılan reddiyelerden bahsetmiş kavramsal çerçeveyi ekol, davet ve hareket, ihya-ıslah ve inşa kelimeleriyle oluşturmuştur. Birinci bölümde ekolün doğduğu bölgenin sosyal durumunu, ekolün fikri oluşumunu ve yayılışını, ikinci bölümde ekole karşı İslam dünyasında ortaya çıkan tepkileri, üçüncü bölümde Hanbeli mezhebi içerisinden çıkan reddiyeleri, dördüncü bölümde Şafii ve Eş'ari, Hanefî ve Matüridî ile Mâlikî çevrelerden gelen tepkileri incelemiştir. Beşinci bölümde İtikâdî- Kelâmî, Kültürel-Tasavvufî, Amelî-Şer'î ve Siyâsî-İctimâî boyutlarıyla Vahhâbiliğe yazılan reddiyeleri analiz etmiştir. Abdülvahhab'ın kabile ve asabiyete dayanan ve özellikle sufiliğe karşı fikirleri, müşriklere hitap eden ayetlerle Müslümanları itham ederek Haricilik benzeri yeni bir anlayış oluşturduğu sonucunu ortaya koymuştur.

[71] Nuran Üçok, Erken dönem Mu'tezile- İmâmiyye etkileşimi (Başlangıçtan Şeyh Sadûk'un ölümüne kadar), (Danışman: Prof. Dr. Osman Aydınlı) Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2022: Kavramsal çerçeveyi Mu'tezile, İmâmiyye ve Râfıza üzerinde oluşturan yazar, birinci bölümde Mu'tezile ile İmâmiyye'nin ilk karşılaşmalarını, mezhep öncülerinin ilk temaslarını, mezhepler arası itiraz ve tartışmaları, birbirlerine yazdıkları reddiyeleri ele almıştır. İkinci bölümde Mu'tezile'den İmamiyye'ye geçişler, Mihne süreci ile birlikte kopuşlar, Mu'tezile içerisinde önce Basra sonra Bağdat Mu'tezilesi ile ilişkiler, Mihne sonrası değişen algıyla birlikte yeniden İmamiyye'ye geçişler incelenmiştir. Üçüncü bölümde İmamiyye'nin Mu'tezile'den etkilenme sebepleri ile etkilenmenin boyutlarını değerlendiren yazar, dördüncü ve son bölümde tevhid, adalet ve insan fiilleri ile imamet konularını detaylandırmıştır.

[72] Hamza Yeşildal, Büyük Selçuklular döneminde Mu'tezile ekolü, (Danışman: Prof. Dr. Osman Aydınlı) Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2022: Mu'tezile mezhebinin inanca dair temel ilkelerini ele alarak çalışmasına giriş yapan yazar, birinci bölümde kuruluş öncesi, kuruluşu ve sonrasında Selçuklu devletinin Mu'tezile ile ilişkilerini, vezir Kündürî ile birlikte Mu'tezili düşüncenin hakim unsur oluşuna yer vermiş, ikinci bölümde devlet yönetimi tarafından uygulanan Mihneyi; Mu'tezile, Eş'arîlik, Hanefîlik ve Şafiilik arası ilişkileri ve Eş'arîliğin hakimiyet kuruşunu incelemiş, dördüncü ve son bölümde mihne sonrası Mu'tezile mezhebinin Horasan ve Maveraübbehir'deki durumu, mezhebin varlık mücadelesini, diğer mezheplerle mücadelesini, karşıtlıkların artmasını ve zayıflama sebeplerini tespit etmiştir.

[73] Betül Yurtalan, Abbâsîlerin Fâtımîlerle mücadelesi ve Sünnîliğe etkileri (Danışman: Doç. Dr. Mehmet Kalaycı), Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2022: Abbasoğulları ile Alioğullarının Emevîlere karşı ittifakı, Abbasi devletinin kuruluşuyla birlikte Alioğullarının hilafete muhalefeti, İsmaililiğin ortaya çıkışı ve Karmatilerin hilafete isyanı, Fatımî İsmâilî devletinin kurluşu ve alternatif hilafet hareketlerini ele aldığı birinci bölümün ardından ikinci bölümde Abbasilerin Fatımîlere karşı yürüttüğü mücadelenin sosyopolitik boyutlarını, hakimiyet kurmak için kullanılan imkanları ve taraf olan üçüncü devletleri, üçüncü bölümde mücadelenin dini-mezhebi boyutlarını, dördüncü bölümde söz konusu mücadeleler sonucunda siyasi, itikadi ve fıkhî anlamda sünniliğin gelişimini detaylı bir şekilde incelemiştir.

üzerinedir.[74] Son çalışma Nuran Üçok tarafından 2022 yılında Prof. Dr. Osman Aydınlı danışmanlığında hazırlanan Erken dönem Mu'tezile- İmâmiyye etkileşimi (Başlangıçtan Şeyh Sadûk'un ölümüne kadar) çalışmasıyla birlikte bir bütünlük oluşturmaktadır.

Prof. Dr. İbrahim Hakkı İnal danışmanlığında mezhep hareketleri üzerine dönem ve şahıs odaklı,[75] Prof. Dr. Yusuf Benli danışmanlığında Haricilik üzerine ekonomik durum üzerine spesifik,[76] Prof. Dr. Mehmet Dalkılıç danışmanlığında itikadi ve siyasi mezhepler üzerine şahıs, eser ve dönem odaklı,[77] Prof. Dr. Muharrem Akoğlu danışmanlığında Ahmet Yesevi özelinde dönem, şahıs, mezhep ve tasavvuf odaklı[78] ve Prof. Dr. Saffet Sarıkaya danışmanlığında İslamofobi hakkında inanç çatışmaları, siyaset ve güncel odaklı[79] çalışmalar yapılmıştır.

En fazla çalışmanın yapıldığı yıl 2023 yılı olup, on altı adet çalışma yapılmıştır. İlk çalışma Prof. Dr. Hanifi Şahin danışmanlığında yapılan Aleviler hakkında bölge ve inanç odaklı

[74] Bekir Altun, Büveyhîler döneminde Mu'tezile-İmamiyye etkileşimi (Danışman: Prof. Dr. Halil İbrahim Bulut), İstanbul Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2022: yazar birinci bölümde Büveyhilerin İmamiyye ve Zeydiyye ekolleri özelinde Şia mezhebi müntesipliğini ele almış, Şeyh Müfid ve talebelerine yer vermiş, Mu'tezile mezhebinin Büveyhiler öncesi ve Büveyhiler dönemindeki durumunu ve bazı Mu'tezili alimleri incelemiştir. İkinci bölümde Mu'tezililer ile İmamiyye mensuplarının etkileşimine zemin hazırlayan etkenlere, etkileşimin karşılıklı boyutlarına ve bu etkileşimdeki tepki ve reddiyelere, üçüncü bölümde bilgi ve bilginin kaynakları, Tevhid, Adalet, Va'd ve Vaîd ile Nübüvvet ve İmamet gibi konularda Mu'tezile mezhebinin İmamiyye üzerinde oluşturduğu etkiye yer vermiştir.

[75] Fikri Göncü, Muvahhidler Dönemi (1130-1269) mezhep hareketleri (Danışman: Prof. Dr. İbrahim Hakkı İnal), Ondokuz Mayıs Üniversitesi LEE, Basılmamış doktora tezi, 2022: Muhammed b. Tûmert'in hayatı, düşüncelerinin arka planı, Muvahhidlerin dini ve kültürel fikri altyapılarını ve sistematiklerinde kavramlara verdikleri anlamları, akidevî görüşleri ve etkilerini, rey karşıtı olmaları, Eş'ariliği benimsemeleri, diğer mezheplere karşı konumları, Abdullah b. Tûmert ve sonraki dönemlerde mezhebi yapıları ve ortaya çıkan bazı isyan hareketlerini, Muvahhidlerin çöküşünü hazırlayan mezhepsel görüşleri ve diğer etkenler detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

[76] Kerem Çavuşlu, Hâricîliğin doğuşuna etki eden iktisadî arka plan (Danışman: Prof. Dr. Yusuf Benli), Erciyes Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2022: Yazar birinci bölümde mezheplerin anlaşılmasında göz önüne alınması gereken ekonomik ve sosyal olguları ele almış, ikinci bölümde cahiliye devrinden Emevi hilafetine kadar devrin önemli şahıs ve şehirlerini inceleyerek ekonomik ve sosyal yapıyı ortaya koymuş, üçüncü bölümde Hariciliğin ortaya çıkışına sebep olan ekonomik ortamı ele almıştır.

[77] Mustafa Keskin, İlk dönem itikadi ve siyasi mezheplerin insan fiileri ve ihtiyar anlayışı: Mar'aşî'nin Risâle-i Münciye örneği (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Dalkılıç), İstanbul Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2022: Yazar birinci bölümde Ahmed el-Marâşî ed-Debbağî'nin hayatı, eğitimi ve eserlerini, yaşadığı dönemin sosyokültürel dokusu ile onunla aynı dönemde Maraş'ta yaşayan diğer ilim adamlarını, ikinci bölümde Risale-i Münciye adlı eserin muhtevasını ve farklı nüshalarını, eserde adı geçen Hanefî-Maturidi, Şafiî-Eş'arî ve Mu'tezilî alimler ile eserde yararlanılan kaynakları, üçüncü bölümde eseri detaylı bir şekilde ele alarak; kader, mezheplere göre insan fiilleri, Eş'arîlere yönelik eleştirileri, Maraşî'nin insan fillerine yönelik görüşlerini ve delil olarak aldığı ayetleri incelemiştir.

[78] Bauyrzhan Saifunov, Türkistan'da Ehl-i Sünnet anlayışının gelişimi ve Ahmed Yesevi'nin rolü (Danışman: Prof. Dr. Muharrem Akoğlu), Erciyes Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2022: Birinci bölümde İslamlaşma öncesi ve sonrasında Türkistan, dini, toplumsal, kültürel ve siyasal yapı, ve İslam'ı kabulde etkin rol oynayan merkezler, ikinci bölümde Ehl-i sünnet'in tefsir, hadis, fıkıh (Hanefîlik-Şafiilik), kelam (Maturidi-Eş'arî) alanlarında Türkistan'daki yansımaları, üçüncü bölümde Türkistan'da Ahmet Yesevî ve görüşlerinin yayılması, etkileri, fıkhî-itikadi-siyasi görüşleri ile tasavvufi yapısı incelenmiştir.

[79] Selçuk Özdemir, 1990 sonrası İslamofobi konulu raporlara göre Batının İslam algısı ve İslamofobi (Danışman: Prof. Dr. Saffet Sarıkaya), Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2022: Birinci bölümde Batı, Algı ve İslamofobi kavramları üzerinden tarihsel süreç içerisinde Batı medeniyetini oluşturan etkenleri, Algı çeşitlerini, İslaofobi oluşumunda gerek doğudan batıya gerekse batıdan doğuya yönelik gerçekleştirilen terör eylemleri ve saldırılar ile medyanın etkisini ele almış, ikinci bölümde insan hakları, göç hareketleri, Müslümanlara yönelik tutumlar, İslamofobi Arşatırmaları Dergisi'nde yer alan bazı makaleler, Batıda ortaya çıkan İslamofobik olaylar, siyaset ve eğitime yönelik etkileri ve oluşturulan söylemlere yer verilmiş, üçüncü bölümde batı ve Selefilik etkileşimi ve İslamofobi üzerindeki etkileri incelenmiştir.

tezdir.[80] Doç. Dr. Mehmet Çelenk danışmanlığında Mehdilik inancı üzerine kavramsal bir çalışma,[81] Doç. Dr. Mehmet Çelenk danışmanlığında Türkistan Ceditçileri üzerine dönem ve hareket odaklı,[82] Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Hakkı İnal danışmanlığında Eş'arilik üzerine dönem ve şahıs odaklı,[83] Doç. Dr. Muzaffer Tan danışmanlığında Kadıyanilik üzerine dönem ve şahıs odaklı,[84] Doç. Dr. Fevzi Rençber danışmanlığında İbadiyye üzerine dönem ve şahıs odaklı[85] ve Prof. Dr. Doğan Kaplan danışmanlığında Safevilik üzerine şahıs, dönem ve siyaset odaklı[86] çalışmalar yapılmıştır.

---

[80] Lokman Kılavuz, Erzurum yöresi Alevileri, inançları,ibadetleri, örf ve adetleri (Danışman: Prof. Dr. Hanifi Şahin), Atatürk Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2023: Alevîlikle ilgili temel kavramlar ve Erzurum'daki demografik durumu ele alarak giriş yaptığı çalışmasının birinci bölümünde Erzurum'da yaşayan Alevilerin İnanç Esaslarına bakışı ve başka bazı inançları, ibadet anlayışları ve uygulamaları, âdâp-erkân ve ahlak anlayışlarına yer vermiş, ikinci bölümde; doğum ve ad koyma, sünnet ve kirvelik, evlilik, cenaze ve ziyaret uygulamaları, yağmur-su, ağaç-ateş ve hayvan kültleri gibi konular ele alınmış, üçüncü bölümde dini kurumları ile toplumsal ve eğitime yönelik uygulamaları incelenmiştir.

[81] Shamo Kazımov, Sünnî ve Şiî öğretide Mehdî fenomeni (Danışman: Doç. Dr. Mehmet Çelenk), Bursa Uludağ Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2023: Birinci bölüme Mehdi kelimesinin sözlük ve ıstılah anlamına, diğer din ve kültürlerdeki mehdi algısına, mehdilik oluşumunun kültürel ve siyasal sebeplerine, Ehl-i sünnet'in Mehdi görüşü ve ayet ve hadislerden delillerine, hadis kaynaklarında konunun işlenişine, konuyla ilgili bazı rivayetlerin eleştirilerine, ikinci bölümde Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam dünyasında Emevîlerden günümüze kadar çeşitli mehdilik hareketlerine, üçüncü bölümde Mehdilik düşüncesini kabul eden ve reddeden alimler ile sufilerin mehdi anlayışına yer vermiş, dördüncü bölümde Şia mezhebi ekollerindeki mehdi inançlarına, mezhebin Kur'an ve sünnetten getirdiği delillere, Mehdi'nin gaybetine ve zuhuruna dair gösterilen deliller ve iddialara, Şii İmamiyye'nin iddialarına yönelik itirazlara, Şia'da mehdiyet inancının geçirdiği evreler ile Velayet-i Fakih anlayışı ile birlikte Mehdilik görüşünün izah edilememesi detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

[82] Zakhıtbek Israılov, Türkistan ceditçilerinin dinî düşüncesi (Danışman: Doç. Dr. Mehmet Çelenk), Bursa Uludağ Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2023: Yazar Türkistan'da Cedid hareketinin ortaya çıkışı, Türkistan'daki yönetim değişiklikleri, istila ve ilhakları, siyasi-sosyal ve ekonomik arka planı ile Cedidcilik karşısında Kadimcilik hareketine yer vererek çalışmasına giriş yapmış, birinci bölümde Cedîd ve Islah kavramlarına, Cedid hareketinin beslendiği iç ve dış kaynaklara, Cedidçilerin en önemli temsilcilerine yer vermiş, ikinci bölümde felsefi, sosyal, bilimsel, siyasal ve dini yaklaşımları, üçüncü bölümde Cedidçilerin eğitim alanındaki yenilik girişimlerini ele almıştır.

[83] Ahmet Selim Harputlu, Mağrib Eş'arîliği (Teşekkül dönemi) (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Hakkı İnal), Ondokuz Mayıs Üniversitesi LEE, Basılmamış doktora tezi, 2023: Hâricî Midrârîler ve Rüstemîler, Zeydî İdrîsîler, Sünnî Ağlebîler ile Şii Fâtımîlerden hareketle Mağrib'de İslam mezhepleri hakkında bilgi vererek çalışmasına giriş yapan yazar, Mağrib Eş'arîliğinin oluşumunu, Eş'arîlik-Mailikilik ilişkileri, HnefîliMalikîlik mücadelesi ve Hanefîliğin mağlubiyetini, Eş'arîliğin Mağribteki serencamı, Hammâdîler ve Murâbıtlar dönemlerini, devrin Eş'arî isimlerini ve Eş'arîliğin itikadi görüşlerini incelemiştir.

[84] Şenol Zaman, Kadiyaniliğin teşekkül süreci (Danışman: Doç. Dr. Muzaffer Tan), Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2023: Yazar giriş bölümünde Kadıyânî olan ve olmayan kaynakları, mezhebin ortaya çıkış zamanı ve etkenleri, Hindistan'ın dini-siyasi-sosyokültürel ortamını ele almış, Mirza Gulam Ahmed'in hayatını, Kadıyaniliğin oluşumunu, Mehdilik-Mesihlik-Nübüvvet ve Krişna Avatarlık iddialarını ve ilanlarını, ikinci bölümde Gulam Ahmed'den sonra mezhebin durumunu, mezhebin genel görüşlerini kabul eden Kadıyan ve nübüvvet iddiasını reddeden Lahor kollarını, Kadıyaniliğin itikadi ve siyasi görüşleri ile hilafet ve cihad anlayışlarını, üçüncü bölümde Gulam Ahmed'in Müslümanlar, Hıristiyan ve Hindularla münazaralarını incelemiştir.

[85] Osman Bilen, Ebu Yakub el-Vercelânî (ö. 570/1175) ve ibâdîyye (Danışman: Doç. Dr. Fevzi Rençber), Şırnak Üniversitesi LEE, Basılmamış doktora tezi, 2023: Hâricîlik ve İbâdiyye başlığı altında birinci bölümde Hâricîliğin doğuşu ve ortaya çıkışını hazırlayan sebepler ile diğer kollarından kısaca, İbâdiyye kolundan ise alt fırkalarıyla birlikte siyasi ve itikadi görüşlerine daha detaylı yer vermiştir. İkinci bölümde Vercelânî'nin hayatını, itikadi ve siyasi görüşlerini, kullandığı şerî delillerini, diğer fırkalara yönelik eleştirilerini incelemiştir.

[86] İskender Tanış, Safeviliğin oluşumu, şiileşmesi ve diğer tarikatlara bakışı (Danışman: Prof. Dr. Doğan Kaplan), Necmettin Erbakan Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2023: On altıncı yüzyıla kadar Şiilik ve Tasavvuf üzerine genel bir değerlendirme yaparak çalışmasına başlayan yazar birinci bölümde Erdebil tekkesinin dini bir yapı olarak tesisi, siyasi bir yapıya dönüşmesi, önemli kişileri ve Safevî devletine uzanan süreçten bahsetmiş, ikinci bölümde Erdebili tekkesinin tasavvufi alt yapısı, Şah İsmail döneminde Safevî-sûfî ilişkileri, Şah İsmail

Ayrıca Prof. Dr. Mehmet Zeki İşcan danışmanlığında Reşid Rıza hakkında şahıs ve dönem,[87] Prof. Dr. Sönmez Kutlu danışmanlığında da Mehdilik konusunda inanç eksenli[88] tezler tamamlanmıştır. Bu ikinci tez aynı yıl içerisinde Doç. Dr. Mehmet Çelenk danışmanlığında da çalışılmıştır. Yine Prof. Dr. Sönmez Kutlu danışmanlığında yenilikçi düşünürler ekseninde şahıs ve dönemsel bir çalışma[89] yapılmıştır. Bu son çalışmada da daha önce 2019 yılında Süleyman Çam ve Ayhan Çetin tarafından yapılan çalışmaların konu aralığı aynıdır. Prof. Dr. Sönmez Kutlu danışmanlığında yapılan bir diğer çalışma ise Haricilik ekseninde Küfür konusunda yapılmıştır.[90] Son çalışma 2021 yılında Prof. Dr. Ali Bulut danışmanlığında tamamlanan Günümüz Selefî Hâricî akımın şiddet teolojisi konusuyla ilişkilidir.

Doç. Dr. Adem Arıkan danışmanlığında Şiilik ile alakalı dönem ve şahıs odaklı,[91] Prof. Dr. Metin Bozan danışmanlığında İbn Teymiyye üzerinden inanç odaklı ve mukayeseli[92] çalışmalar yaptırılmıştır.

---

sonrası sûfîlik karşıtı ortamın doğuşu ve önemli kişiler ile bölgenin diğer önemli bazı tarikatlarının durumunu ele almıştır.

[87] Fatma Demir, Reşid Rıza'nın dini ve siyasi görüşleri, (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Zeki İşcan), Atatürk Üniversitesi SBE., Basılmamış doktora tezi, 2023: Reşid Rıza'nın düşünce sistemi dini ıslah, siyasi ıslah ve sosyal ıslah olarak üç bölümde planlanmış, dini ıslah görüşü; tevhid ve taklit alt başlıklarıyla ele alınmış, siyasi ıslah görüşleri; Panislamizm, Arap milliyetçiliği ve hilafet başlıkları altında işlenmiştir. Onun sosyal ıslah düşünceleri, eğitim projeleri, kadın hakları ve sünnetullah şeklinde taksim edilerek değerlendirilmiştir. II. Abdülhamit döneminde tek Allah'a inanan insanları, tek millet, tek şeriat, tek yönetim ve tek dil (Arapça) anlayışından Arap milliyetçiliğine evrilen değişim süreci ortaya konmuştur.

[88] Muhammed Cihat Oruç, Müslüman gelenekte beklenen kurtarıcı inanışının kökleri ve ilk tezahürleri, (Danışman: Prof. Dr. Sönmez Kutlu), Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2023: giriş kısmında kavramsal çerçeve olarak Mehdi ve Mesih kelimelerini ele almış, birinci bölümde İslam'dan önceki dinlerde kurtarıcı inancını irdelemiş, bu düşünceyi doğuran etkenleri tespit etmiş, kurtarıcı karakterlerin ortak özelliklerini ve kendilerine yüklenen beklentileri incelemiştir. İkinci bölümde Mehdilik inancının diğer din ve kültürlerdeki arka planını, son bölümde ise hicri ilk iki asırdaki yansımalarını ortaya koymuş, mehdi olduğu iddiasıyla ortaya çıkan kişi ve bölgeler tespit edilmiştir. Sonuç olarak tüm insanlık serüveninde örnekleri görülen kurtarıcı inancının sadece belli bir din ya da kültürden değil bütün hepsinin ortak etkisiyle günümüze kadar geldiğini belirtmiştir.

[89] Züleyha Ateş Karadere, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişte yenilikçi düşünürlerin mezhep algısı, (Danışman: Prof. Dr. Sönmez Kutlu), Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2023: Çalışmada kavramsal çerçeve modernizm, çağdaşlaşma, batılılaşma ve İslamcılık olarak oluşturulmuştur. Birinci bölümde Osmanlıdan Cumhuriyete geçiş sürecinde toplumsal ve siyasal anlayışlar, yenilikçi arayışlar, Osmanlıyı kurtaramaya yönelik Osmanlıcılık, batıcılık, Türkçülük ve İslamcılık gibi akımlar ile yenilikçi düşünürler ele alınmıştır. İkinci bölümde yenilikçi düşünürlerin mezhepler hakkındaki düşünceleri, mezhepleri birleştirme ve yetmiş üç fırka konusu, Ehl-i sünnet, Şia, Haricilik, Mu'tezile, Yezidilik ve Vehhabilik gibi mezhepler üzerinde değerlendirme yapılmıştır. Son bölümde ise bahse konu dönemde ortaya konan düşüncelerin mezhepler ile ilişkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Tezde yenilikçi kişilerin mezhep düşünceleri ve çağdaş sorunlar analiz edilmiştir.

[90] Hakan Atalay, Siyasî ve itikadî İslam mezheplerinde tekfir olgusu ve tezahürleri (Hicrî ilk üç asır), (Danışman: Prof. Dr. Sönmez Kutlu) Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2023: Kavramsal çerçeve Küfür ve Tekfir kelimeleri ile belirlenmiş, birinci bölümde tekfirin ortaya çıkışına sebep olan siyasi, dini, kültürel ve psiko-sosyal olgular ile tekfirin ilk tezahürlerini ele almış, ikinci bölümde siyasi ve itikadi anlamda Haricilerde, üçüncü bölümde Şia'da, dördüncü bölümde Ashabu'l-hadis'te, beşinci ve son bölümde Mu'tezile'de ortaya çıkışını incelemiştir. Mezheplerin tekfir anlayışlarının bir taraftan kendi kimliklerini oluşturmalarına diğer taraftan öteki mezhepleri dışlamalarına sebep olduğu sonucuna varmıştır.

[91] Duran Eski, Şiî-usûlî gelenekte cebel-i âmil bölgesinin yeri: Muhammed B. Mekkî El-Amilî (Şehîd-i evvel) örneği (Danışman: Doç. Dr. Adem Arıkan), İstanbul Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2023: Birinci bölümde Şii-Usûlî düşünceyi ve Cebel-i Âmil başlığı altında bölgeyi, ilim ve medreseleri, Âmile kabilesi ve Şia'nın yayılışını, ikinci bölümde el-Âmilî'nin hayatını, eğitimini ve eserlerini, üçüncü bölümde onun Şii-Usûlî geleneğe katkılarını, imamet ve gaybet halindeki imamın yetkilerini ve fakihleri ele almıştır.

[92] Jhad Hasan Ibrahım, İbn Teymiyye'nin İmamiyye Şiası ve batını mezheplere bakışı (Danışman: Prof. Dr. Metin Bozan), Dicle Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2023: İbn Teymiyye'nin hayatı, eğitimi ve kendisine muhalefet edenlere yönelik eleştirileri ile çalışmasına giriş yapan yazar, birinci bölümde onun Şia'nın İmamiyye

Diğer çalışmalar şunlardır: Prof. Dr. Metin Bozan danışmanlığında Tenasüh inancı kavramsal bir çalışma,[93] Prof. Dr. Mehmet Ümit danışmanlığında Şiilik üzerine dönem, şahıs ve inanç eksenli,[94] Doç. Dr. Ahmet Bağlıoğlu danışmanlığında Ehl-i Hadis ekolü üzerinde dönem, bölge ve şahıs odaklı[95] ve Prof. Dr. Saffet Sarıkaya danışmanlığında İslamcılık düşüncesi üzerine dönem, şahıs ve akım odaklı inanç ve siyaset eksenli[96] tezler tamamlanmıştır. Son çalışma konusu itibariyle bugün hala etkileri süren akımlar hakkında önemli bir çalışmadır.

2024 yılında bu çalışma hazırlandığı esnada altı tez tamamlanmıştır. Çalışmalardan iki tanesi Prof. Dr. Mehmet Dalkılıç danışmanlığında yapılmıştır. Bunlardan birisi Şiilik hakkında çağdaş yönü olan inanç ve bölge eksenli,[97] diğeri Hanefi-Maturidi üzerinde eser odaklı[98] çalışmalardır.

---

ekolünün imamet-nübüvvet-keramet ve sahabe hakkındaki düşüncelerine yönelik eleştirileri, ikinci bölümde Karmatî-Fâtımî-Nusayrî-Dürzî ve Adeviyye-Yezidiyye gibi bâtınî fırka ve inançlarına yönelik eleştirileri ele alınmıştır.

[93] Kadriye Yanmış, Tenasühün kökeni ve bâtıni mezheplere etkisi (Danışman: Prof. Dr. Metin Bozan), Dicle Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2023: Ezoterizm, Hermetik felsefe, Gnostisizm-Orfizm ve Ruhçuluk kavramları ile Batınîlik kavramını ele alarak başladığı çalışmasının birinci bölümünde tenasüh kavramını, çeşitlerini, tenasühe benzeyen diğer kavramları ve bu inanışların doğmasına sebep olan etkenleri, Hint-İran-Uzakdoğu-Mısır-Harran-Helen-Yahudilik-Hristiyanlık gibi din, kültür ve inançlar ile İslam filozoflarının tenasüh hakkındaki düşüncelerine yer vermiş, ikinci bölümünde aşırı Şia-Fâtımî ve Karmatî İsmâilîler-Nusayrilik-Yezidîlik-Dürzîlik-Alevilik ve Bektâşîlik gibi İslam dini içerisinde bâtınî mezheplerin tenasüh ile ilgili inançlarını incelemiştir.

[94] Mehmet Toprak, Ayetullah Hûî'nin hayatı eserleri ve Şîî-İmâmî düşünceye katkıları (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Ümit), Marmara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2023: Birinci bölümde Ayetullah Hui'nin hayatını, yaşadığı dönemin sosyopolitik durumunu, eserleri, öğrencileri ve fetvaları çerçevesinde geniş bir şekilde ele alan yazar, ikinci bölümde Molla Ahmed Nerâkî ve İmam Humeynî'nin Velayet-i Fakih düşüncelerini, üçüncü ve son bölümde Ayetullah Hui'nin Velayet-i Fakih anlayışını incelemiştir.

[95] Kazım Karayiğit, Tarihsel süreçte Hindistan Ehl-i Hadis Ekolü (Danışman: Doç. Dr. Ahmet Bağlıoğlu), Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2024: Yazar birinci bölüme Hindistan'da sosyal, siyasal ve dini durumunu ve gelenekçi, yenilikçi ve uzlaşmacı olan İslâmî ekolleri inceleyerek başlamış, ikinci bölümde Ehl-i hadis ekolünün Şah Veliyyullah ve Şevkânî'ni etkisiyle oluşum sürecini, ilk temsilcilerini, kurumsallaşmasında etkili olan isimleri, Pakistan-Keşmir-Bangladeş ve Büyük Britanya gibi bölgelerde ekolün durumunu, üçüncü bölümde ekolün Hindistan'daki kolunun din anlayışı ile Hanefîlik ve Kadıyânîlik ile ilişkileri ve kendisinin Hindistan'da doğurduğu etkiyi ele almıştır.

[96] Ali Suuçak, Mısır'daki İslami hareketlerin Türkiye'deki İslamcılık düşüncesine etkisi (1960-2000) (Danışman: Prof. Dr. Saffet Sarıkaya), Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2023: Yazar birinci bölümde Hasan el-Benna ve Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın oluşumunu, kuruluşunu, Seyyid Kutub'un teşkilata katılışını, Tekfir ve Hicret, Cemaat-i İslami, Selefîler ile İslami Cihad gibi Mısır'da aktif diğer akım ve örgütleri ele almıştır. İkinci bölümde ülkemizde 1860'lardan beri İslamcılık düşüncesinin doğuşu ve gelişimi, İslam devleti kurma çabaları, 1960'lardan sonra yapılan tercümelerin mahiyetini incelemiştir. Üçüncü bölümde Mısır kaynaklı akımların ülkemiz üzerindeki etkilerin sebepleri ile tercüme faaliyetleri sonucu ortaya çıkan siyasal kimlik arayışına yer vermiştir.

[97] Faruk Mergen, SSCB'nin işgalinden günümüze Afganistan'da Şiilik (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Dalkılıç), İstanbul Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2024: Yazar birinci bölümde Afganistan'ın İslamlaşmasından Sovyet işgaline kadar olan dönemde Şii Hazaralar, Habibullah ve Emanullah Han ile Zahir Şah dönemleri çerçevesinde bölgedeki şii varlığını, ikinci bölümde Sovyet işgalinden Amerikan işgaline kadar olan dönemde, üçüncü bölümde Amerikan işgalinden günümüze kadar olan süreçte şii partileri, okulları ve önde gelen şii siyasi kişiler üzerinden şii varlığını ele almıştır.

[98] Kursanbek Duishonkul Uulu, Buharalı Alim Zendevistî'nin Ravzatü'l-Ulemâ adlı eseri çerçevesinde Hanefî (Mâtürîdî) gelenek (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Dalkılıç), İstanbul Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2024: Yazar birinci bölümde Zendevistî'nin hayatı, hocaları, öğrencileri ve eserlerini, yaşadığı dönemin Buhara ve Maverâünnehir'inde siyasi, sosyokültürel, dini ve mezhebi durumunu ele almış, ikinci bölümünde Ravzatü'l-Ulemâ adlı eserin tanıtımını, eser hakkında yapılan çalışmaları, eserde atıfta bulunulan Ebû Hanîfe, Maturidi ve Hâkim es-Semerkandî gibi alimleri, esere atıfta bulunan diğer alimleri, üçüncü bölümde Zendevistî döneminde varlık gösteren mezhepler ile onun Hanefî-Maturidi gelenek doğrultusunda İlahiyat, Nübüvvet ve Semiyyat konuları hakkındaki görüşleri incelenmiştir.

Prof. Dr. Metin Bozan danışmanlığında Eş'arilik üzerine dönem, şahıs ve mukayeseli,[99] Prof. Dr. Muharrem Akoğlu danışmanlığında Modernist dini düşünce üzerine,[100] Prof. Dr. Saffet Sarıkaya danışmanlığında Tecdid kavramı üzerine dönem, inanç ve kavram odaklı[101] ve Prof. Dr. Mehmet Ümit danışmanlığında İbn Teymiyye üzerine şahıs ve düşünce eksenli[102] çalışmalar tamamlanmıştır. Son çalışma 2017 yılında Prof. Dr. Muharrem Akoğlu danışmanlığında Ahmet Yalçın tarafından yapılan; Selefî düşüncenin tarihsel gelişiminde İbn Teymiyye konulu çalışmayla bir bütünlük oluşturmaktadır.

SONUÇ

Yapılan tasnif ve değerlendirme sonucunda az da olsa İslam Mezhepleri Tarihi alanında çalışan bir akademisyenim kelam alanına giren bir konu çalıştırdığı ya da Kelam alanında çalışan bir akademisyenin İslam Mezhepleri Tarihi alanında konu çalıştırdığı tespit edilmiştir. İslam Mezhepleri Tarihi anabilim dalı ile Kelam anabilim dalının birbirinden bağımsız birimler olarak faaliyet göstermesi daha net sonuçlara ulaştıracaktır.

Çalışmaların çok azı müstesna tutulursa geri kalanlar dönem ve şahıs odaklıdır. Kavramsal çalışma son derece azdır. Klasik konular daha çok çalışılmış olup, mezhepler ve fırkalar arasında mukayeseli çalışmaların yoğunluğu göze çarpmaktadır. Bazı danışmanlar ciddi bir süreç sistematiği takip ederken bazı danışmanlar çok farklı ve bağımsız konular çalıştırmışlardır. Ancak doktora tezlerinin tamamı oldukça başarılı ve alanda boşluk dolduran, bilimsel ve sonuç odaklı çalışmalardır. En fazla sayıda tez çalışması 2023 yılında tamamlanmış olup sayısı on altıdır. 2024 yılı sonu itibariyle belki bir önceki yıldan daha fazla tez

[99] Nejdet Akay, Fâil-i muhtâr Allah tasavvurundan geleneksel Sünnîlik lehine evrilme sürecinde eşari ve Eşarilik (Danışman: Prof. Dr. Metin Bozan), Dicle Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2024: Yazar Abbasi devletinin dini, mezhebi ve siyasi yapısına değinerek giriş yaptığı çalışmasının birinci bölümünde kelamcı Eş'arîlik ve karşısında konumlanan muhalif Ashâbu'l-hadisi, kelamcı Mu'tezilî oluşumu ve kelamcılarla Ashâbu'l-hadis arasında konumlanan İmam Şafii'yi ele almış, ikinci bölümünde geçirdiği fikirsel değişimler ekseninde Eş'arî'nin Ahmed b. Hanbel ve İmam Şafiî ile ilişkilerinin yorumlanmasını, üçüncü bölümde Eş'arîlik mezhebinin Fâil-i Muhtâr Allah anlayışı çerçevesinde ayırıcı mezhebi ilkesi ve bu çerçevede oluşan kelami düşünce sistemi, Mu'tezile ile etkileşim ve ayrışması, Eş'arî dini düşüncesinin kelami ve akidevi kimliğe dönüşmesi, dördüncü bölümde ise Eş'arîliğin Ashabu'l-hadis ile ilişkilendirilmesi, dönemin Fâtımî-Büveyhî karşıtlarının Eş'arîlik üzerinden hareket etmesi ile Eş'arîlik-Ashâbu'l-hadis uzlaşı çabası incelenmiştir.

[100] Salih Kalkan, Oryantalizm ve sömürgecilik bağlamında modernist dini düşüncenin teşekkülü -Hindistanda Sir Seyyid Ahmed Han örneği- (Danışman: Prof. Dr. Muharrem Akoğlu), Erciyes Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2024: 2024 yılı sonuna kadar kısıtlandığı için incelenememiştir. Ancak yöktez özet yayınından Şahıs, dönem ve mezhep endeksli bir çalışma olduğu anlaşılmaktadır.

[101] Nida Sultan Çelikkaya, İslam düşüncesinde tecdid kavramı ve Tanzimat dönemine yansımaları (Danışman: Prof. Dr. Saffet Sarıkaya), Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2024: Yazar birinci bölümde Tecdid kelimesinin sözlük ve ıstılah anlamlarını, Kur'an ve hadislerde yer alış şekillerini ve kelimenin semantik alanını ele almış, ikinci bölümde kavramın ortaya çıkışından mezhepler tarafından anlamlandırılış sürecine, tecdid ile sünnet-bidat, ictihad, müceddidlik ve mehdilik, müceddidlik-peygamberlik ilişkilendirilmeleri ile ilgili meseleleri, üçüncü bölümde tabakat, biyografik eser ve tarihler üzerinden Tanzimat döneminde tecdid anlayışını incelemiştir.

[102] Kerim Polat, İbn Teymiyye'nin tevhid anlayışı ve Vehhabiliğe etkileri (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Ümit), Marmara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2024: Yazar birinci bölümde İbn Teymiyye'nin Tevhid anlayışına yer vererek kelamcıların anlayışları ile kıyaslamış, ikinci bölümde İbn Teymiyye'nin iki tür şirk anlayışını, kabir ziyaretleri, vasıta-vesile anlayışları üzerinden Ulûhiyet Tevhidine dair görüşlerini ele almış, üçüncü bölümde Ulûhiyet tevhidinin Rubûbiyet tevhidinin önüne geçişi, Vehabbi ekolde vesile ve istiğase meselesi, tekfir konusu, kabir ve türbe, velâ ve berâ ile hicret hususları İbn Teymiyye'nin Vehhabi ekol üzerindeki Tevhid anlayışı etkisini incelemiştir.

tamamlanmış olabilecektir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla söz konusu artış sadece nicel anlamda değil nitel anlamda da olmaktadır. Bilgiye kolay ulaşabilme ve dijital kütüphane imkanları belki de buna sebep olmaktadır.

Çalışmalar multidisipliner metodoloji ile yapılmalıdır. Tarih, siyaset, sosyoloji gibi alanlarda çalışan akademisyenler ihtiyaç halinde ikinci danışman olarak tercih edilmelidir. Önceden çalışılan konuların bir kısmından hareketle yeni çalışmalar ortaya çıkmaktadır. Özellikle kavramsal çerçeve oluşturulurken ya da tarihsel süreçlere yer verilirken çok sayıda tezin birbirinin aynı ya da benzeri olduğu görülmektedir. Üç bölümlü bir tezin bir bölümü doğrudan ya da dolaylı aynı içerikle oluşmaktadır. Tez konularının planlaması yapılmalı aynı konular etrafında olmamalıdır.

İslam Mezhepleri Tarihi adına çalışılmayan çok sayıda isim, olay ve etki durumları vardır. Çalışmalar İslam dünyası değil klasik, geleneksel ve ülkemiz üzerinde yoğunlaşmıştır. İslam dünyasının geneli üzerinde yoğunlaşılması gerekmektedir. Örneğin bazı illerimizde Alevilerin inanç, kültür ve ritüelleri y.lisans düzeyinde çalışılabilir ancak doktora tezi olarak daha genel ve ilkesel bir çalışma ortaya koymak yeterlidir.

KAYNAKÇA

Abbas, Samır Fattah, İbn Dokmak'ın hayatı ve 'Nazmü'l-Cümân fî Tabakâti Ashabi İmâmına en-Nu'man' isimli eserinin tahlîl ve tahkiki, (Danışman: Prof. Dr. Osman Aydınlı) Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2016.

Acımamatov, Zaylabidin, Ebû Hanîfe ve Fergana vadisindeki etkisi (Danışman: Prof. Dr. Sönmez Kutlu), Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2005.

Ahmetoğlu, Gülşen Yağır, Tarihsel süreçte Cemâat-i İslâmî (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Bağlıoğlu), Fırat Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2018.

Ak, Ahmet, Maturidi kaynaklarda Maturidi ve Maturidilik (Danışman: Prof. Dr. Sönmez Kutlu), Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2006.

Akay, Nejdet, Fâil-i muhtâr Allah tasavvurundan geleneksel Sünnîlik lehine evrilme sürecinde eşari ve Eşarilik (Danışman: Prof. Dr. Metin Bozan), Dicle Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2024.

Akgün, Ali Rıza, Günümüz Selefî Hâricî akımın şiddet teolojisi (Danışman: Prof. Dr. Ali Bulut; Prof. Dr. Serdar Demirel), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi LEE, Basılmamış doktora tezi, 2021.

Altun, Bekir, Büveyhîler döneminde Mu'tezile-İmamiyye etkileşimi (Danışman: Prof. Dr. Halil İbrahim Bulut), İstanbul Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2022.

Arıkan, Adem, Büyük Selçuklular Döneminde Şia (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Dalkılıç), İstanbul Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2010.

Aslan, Ali, Bâkıllânî'nin Keşfü Esrâri'l-Bâtıniyye adlı eserinin tahkik ve tahlili (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Dalkılıç), İstanbul Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2018.

Atalay, Hakan, Siyasî ve itikadî İslam mezheplerinde tekfir olgusu ve tezahürleri (Hicrî ilk üç asır), (Danışman: Prof. Dr. Sönmez Kutlu) Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2023.

Ateşyürek, Ahmet, Ebû Mansûr el-Mâturîdî'nin fikrî arka planı (Danışman: Prof. Dr. Cemil Hakyemez), Hitit Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2019.

Avcı, Metin, İmam Mâturîdî'nin fikirlerinde Ebû Hanîfe'nin etkisi (Danışman: Prof. Dr. Sönmez Kutlu), Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2018.

Ballı, Hasan Hüseyin, Fazlullah-ı Hurûfî ve Hurûfîlik (Danışman: Prof. Dr. Abdullah Bülent Ünal), Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2010.

Banaz, Şaban, Anadolu'da Ca'ferilik, Ca'feriler ve Ca'ferileşme olgusu (Çorum Ehl-i Beyt Vakfı örneği), (Danışman: Prof. Dr. Metin Bozkuş), Cumhuriyet Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2017.

Baran, İlhan, Büyük Selçuklu ve Eyyubiler'de siyaset eksenli sünni faaliyetler (Danışman: Prof. Dr. Metin Bozan), Dicle Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2017.

Batur, Muhammet Raşit, Zeydilik ve Selefilik arasında İbnü'l-Vezir, (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Zeki İşcan), Atatürk Üniversitesi SBE., Basılmamış doktora tezi, 2016.

Bilen, Osman, Ebu Yakub el-Vercelânî (ö. 570/1175) ve ibâdîyye (Danışman: Doç. Dr. Fevzi Rençber), Şırnak Üniversitesi LEE, Basılmamış doktora tezi, 2023.

Bilmen, Ömer Nasuhi, Muvazzah İlm-i Kelâm Dersleri, Ravza Yayınları, İstanbul 2021.

Botakarayev, Bauyrzhan, Orta Asya'da Sovyet dönemi sonrası İslami hareketler (Danışman: Prof. Dr. Yusuf Benli), Erciyes Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2018.

Bozkuş, Metin, Sivas ve çevresinde yaşayan Alevilerin inançları (Danışman: Prof. Dr. Ahmet Turan), Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 1999.

Seyyid Şerif Cürcani, et-Tarifât, "Kelam" md., Mektebetü Lübnân, Beyrut 1985.

Çam, Süleyman, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde mezhep tartışmaları (Danışman: Doç. Dr. İsmail Şık), Çukurova Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2019.

Çavuşlu, Kerem, Hâricîliğin doğuşuna etki eden iktisadî arka plan (Danışman: Prof. Dr. Yusuf Benli), Erciyes Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2022.

Çelikkaya, Nida Sultan, İslam düşüncesinde tecdid kavramı ve Tanzimat dönemine yansımaları (Danışman: Prof. Dr. Saffet Sarıkaya), Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2024.

Çetin, Ayhan, Türkçülerin din anlayışı (Danışman: Prof. Dr. Saffet Sarıkaya), Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2019.

Çetin, Maksut, Maturidiliğin siyaset (Hilafet/İmamet) anlayışı (Danışman: Prof. Dr. Sayın Dalkıran), Atatürk Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2013.

Demir, Fatma, Reşid Rıza'nın dini ve siyasi görüşleri, (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Zeki İşcan), Atatürk Üniversitesi SBE., Basılmamış doktora tezi, 2023.

Demir, Habip, Horasan'da Şiilik (Danışman: Prof. Dr. Sönmez Kutlu), Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2016.

Dinç, Abdullah, Ebû İshâk Saffâr El-Buhârî'ye göre İslâm mezhepleri (Danışman: Prof. Dr. Ahmet Ak), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2018.

Durmush, Shabanalı Ahmed, Bulgaristan'da İslami akımlar (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Dalkılıç), İstanbul Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2021.

Durmuş, Ali, Osmanlı'da dinî-siyasî bir yapılanma olarak Kadızâdeliler hareketi (Danışman: Prof. Dr. Halil İbrahim Bulut), İstanbul Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2020.

Erkan, Ümit, 16. yüzyılda Osmanlı'da Kızılbaş ayaklanmaları (Danışman: DOÇ. DR. HARUN YILDIZ), Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2014.

Eski, Duran, Şiî-usûlî gelenekte cebel-i âmil bölgesinin yeri: Muhammed B. Mekkî El-Amilî (Şehîd-i evvel) örneği (Danışman: Doç. Dr. Adem Arıkan), İstanbul Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2023.

Genç, Süleyman, Fatımi-Abbasi-Selçuklu münasebetleri ve Besasiri İsyanı (Danışman: Prof. Dr. Ethem Ruhi Fığlalı), Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 1995.

Göncü, Fikri, Muvahhidler Dönemi (1130-1269) mezhep hareketleri (Danışman: Prof. Dr. İbrahim Hakkı İnal), Ondokuz Mayıs Üniversitesi LEE, Basılmamış doktora tezi, 2022.

Gören, Sumeyra Teymur, Lise öğrencilerinin mezhep algısının din anlayışında değişim sürecine etkisi (İstanbul Anadolu Yakası örneği) (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Dalkılıç), İstanbul Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2015.

Harputlu, Ahmet Selim, Mağrib Eş'arîliği (Teşekkül dönemi) (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Hakkı İnal), Ondokuz Mayıs Üniversitesi LEE, Basılmamış doktora tezi, 2023.

Ibrahım, Jhad Hasan, İbn Teymiyye'nin İmamiyye Şiası ve batını mezheplere bakışı (Danışman: Prof. Dr. Metin Bozan), Dicle Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2023.

Israılov, Zakhıtbek, Türkistan ceditçilerinin dinî düşüncesi (Danışman: Doç. Dr. Mehmet Çelenk), Bursa Uludağ Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2023.

Işık, Ayhan, Meşîhat arşivi belgeleri ışığında Seyyidler ve Nakîbü'l-eşrâflık müessesesi (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Dalkılıç), İstanbul Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2013.

Işılak, Halil, Safevîler dönemi İmâmiyye Şîası'nda tasavvuf düşüncesi üzerine tartışmalar (Danışman: Prof. Dr. Sönmez Kutlu), Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2022.

İbrahimoğlu, Yunus, Mihne sonrası Mu'tezile düşüncesinin savunusu –Ebu'l Hüseyin el-Hayyât ekseninde (Danışman: Prof. Dr. Osman Aydınlı) Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2021.

İğde, Muhyettin, Siyasi-itikadi bir mezhep olarak Hanbeliliğin teşekkül süreci, (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Zeki İşcan), Atatürk Üniversitesi SBE., Basılmamış doktora tezi, 2023.

Kalaycı, Mehmet, Tarihsel süreçte Eşarilik Maturidilik ilişkisi (Danışman: Prof. Dr. Sönmez Kutlu), Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2011.

Kalkan, Salih, Oryantalizm ve sömürgecilik bağlamında modernist dini düşüncenin teşekkülü - Hindistanda Sir Seyyid Ahmed Han örneği- (Danışman: Prof. Dr. Muharrem Akoğlu), Erciyes Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2024.

Karadere, Züleyha Ateş, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişte yenilikçi düşünürlerin mezhep algısı, (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Zeki İşcan), Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2023.

Karahüseyin, Samet, Mu'tezilî düşüncenin farklılaşmasında Kâdî Abdülcebbâr (Danışman: Prof. Dr. Muharrem Akoğlu), Erciyes Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2021.

Karaoğlu, Orhan, Şiiliğin İran dış politikasına etkileri (Danışman: Doç. Dr. Muzaffer Tan), Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2021.

Karayiğit, Kazım, Tarihsel süreçte Hindistan Ehl-i Hadis Ekolü (Danışman: Doç. Dr. Ahmet Bağlıoğlu), Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2024.

Kazımov, Shamo, Sünnî ve Şiî öğretide Mehdî fenomeni (Danışman: Doç. Dr. Mehmet Çelenk), Bursa Uludağ Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2023.

Keleş, Bülent, Almanya'da Alevilerin kurumsallaşma süreci, (Danışman: Prof. Dr. Metin Bozkuş), Cumhuriyet Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2021.

Keskin, Mustafa, İlk dönem itikadi ve siyasi mezheplerin insan fiileri ve ihtiyar anlayışı: Mar'aşî'nin Risâle-i Münciye örneği (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Dalkılıç), İstanbul Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2022.

Keskin, Yakup, İsnâ aşeriyye imamlarından Muhammed El-cevâd, Ali B. Muhammed El-hâdî, Hasan El-askerî ve Muhammed El-mehdî dönemlerinde İmâmiyye Şîası (Danışman: Prof. Dr. Ahmet Turan), Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2007.

Lokman Kılavuz, Erzurum yöresi Alevileri, inançları,ibadetleri, örf ve adetleri (Danışman: Prof. Dr. Hanifi Şahin), Atatürk Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2023.

Koç, İsa, Hanbelîlik-Eşʿarîlik ilişkisi (III.-V./IX.-XI. yy.) (Danışman: Prof. Dr. Saffet Sarıkaya), Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2020.

Koçak, Ebru, Osmanlılar Dönemi'nde Vehhâbîliğe yazılan reddiyeler ve analizi (1732-1818) (Danışman: Prof. Dr. Sönmez Kutlu), Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2022.

Koçak, Yusuf, Gnostik geleneğin erken dönem Şiîlik'teki tezahürleri: Şiî Gulat örneği (Danışman: Doç. Dr. Muzaffer Tan), Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2021.

Koçoğlu, Kıyasettin, Mâturîdî'nin Mutezile'ye Bakışı (Danışman: Prof. Dr. Sönmez Kutlu), Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2005.

Köse, Mustafa, Cahız ve Mutezile mezhebindeki yeri, (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Zeki İşcan), Atatürk Üniversitesi SBE., Basılmamış doktora tezi, 2016.

Kutlu, Sönmez, İslâm Mezhepleri Tarihinde Usûl Sorunu, İslâmî İlimlerde Metodoloji: Usûl Mes'elesi I, 2005, (s. 391-440).

Küçüköner, Halide Rumeysa, Mirza Gulam Ahmed ve Ahmedîlerin Mirza Gulam Ahmed telakkisi (Danışman: Prof. Dr. Metin Bozan), Dicle Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2018.

Lök, Adem, Hanefîliğin oluşum süreci ve itikadî mezheplerle ilişkisi, (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Zeki İşcan), Atatürk Üniversitesi SBE., Basılmamış doktora tezi, 2022.

Maden, Ferhat, İbn Mutahhar el-Hillî ve Şiî düşüncedeki yeri (Danışman: Prof. Dr. Harun Yıldız), Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2021.

Maviş, Nezir, İmamet doktrininin Şia-İmamiyye inançlarının şekillenmesindeki etkisi (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Burhaneddin Kıyıcı), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, Basılmış doktora tezi, 2018.

Mergen, Faruk, SSCB'nin işgalinden günümüze Afganistan'da Şiilik (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Dalkılıç), İstanbul Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2024.

Nebati, Mahmut, Mâturîdîlik'te kur'an ve sünnet'in belirleyiciliği:Bilgi, mucize ve kabir azabı örnekleri (Danışman: Prof. Dr. Halil İbrahim Bulut), İstanbul Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2019.

Oruç, Muhammed Cihat, Müslüman gelenekte beklenen kurtarıcı inanışının kökleri ve ilk tezahürleri, (Danışman: Prof. Dr. Sönmez Kutlu), Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2023.

Önemli, Kadri, Erken dönem İbâzî kaynaklarda İbâziyye'nin dinî ve siyasî görüşleri (Danışman: Doç. Dr. Orhan Ateş), Dicle Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2015.

Özdemir, Selçuk, 1990 sonrası İslamofobi konulu raporlara göre Batının İslam algısı ve İslamofobi (Danışman: Prof. Dr. Saffet Sarıkaya), Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2022.

Polat, Hatice, Mu'tezilî düşüncenin gelişim süreci (Danışman: Prof. Dr. Osman Karadeniz), Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2021.

Polat, Kerim, İbn Teymiyye'nin tevhid anlayışı ve Vehhabiliğe etkileri (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Ümit), Marmara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2024.

Rençber, Fevzi, Adıyaman'da Alevilik (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Dalkılıç), İstanbul Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2012.

Saifunov, Bauyrzhan, Türkistan'da Ehl-i Sünnet anlayışının gelişimi ve Ahmed Yesevi'nin rolü (Danışman: Prof. Dr. Muharrem Akoğlu), Erciyes Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2022.

Sancılı, Fatih, Erken dönem Abbasîlerde mezhep-iktidar ilişkileri (Danışman: Prof. Dr. Ali Avcu), Cumhuriyet Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2021.

Sarı, Yasemin, Müstansır-Billâh ve dönemi (623-640/1226-1242), (Danışman: Prof. Dr. Osman Aydınlı) Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2013.

Sarıbulak, Zekerya, Ebu Hanife'den Matüridî'ye Hanefî itikadının gelişim süreci (Danışman: Doç. Dr. Mehmet Keskin), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2019.

Sever, Mehmet, Bahrî Memlükler Dönemi mezhep hareketleri (Danışman: Yrd. Doç. Dr. İbrahim Hakkı İnal), Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2017.

Suuçak, Ali, Mısır'daki İslami hareketlerin Türkiye'deki İslamcılık düşüncesine etkisi (1960-2000) (Danışman: Prof. Dr. Saffet Sarıkaya), Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2023.

Sürmeli, Zeynep Alimoğlu, Ehl-i sünnet'in Kerrâmiyye eleştirisi (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ahmet Bağlıoğlu), Fırat Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2017.

Şahin, Hanifi, İlhanlılar döneminde Şiilik (Danışman: Prof. Dr. Sayın Dalkıran), Atatürk Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2008.

Şenzeybek, Aytekin, Resailü'l-Hikme'ye göre Dürzi inanç esasları (Danışman: Prof. Dr. Mustafa Öz), Selçuk Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2008.

Tahır, Anas Mohammad Sharıf Tahır, Kürtlerın İslamlaşma sürecinde mezhepler (Danışman: Prof. Dr. Metin Bozan), Dicle Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2018.

Tanış, İskender, Safeviliğin oluşumu, şiileşmesi ve diğer tarikatlara bakışı (Danışman: Prof. Dr. Doğan Kaplan), Necmettin Erbakan Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2023.

Tarik, Ramazan, İslam düşüncesinde mezhepleri yakınlaştırma girişimleri (Takribü'l-Mezahib: Mısır örneği) (Danışman: Prof. Dr. Halil İbrahim Bulut), İstanbul Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2018.

Timür, İhsan, Tahavi'nin Akide şerhlerinde itikadi farklılaşmalar (Danışman: Prof. Dr. Sönmez Kutlu), Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2016.

Topaloğlu, Fatih, Şia'nın oluşumunda İran kültürünün etkisi (Danışman: Prof. Dr. Abdullah Bülent Ünal), Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2010.

Toprak, Mehmet, Ayetullah Hûî'nin hayatı eserleri ve Şîî-İmâmî düşünceye katkıları (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Ümit), Marmara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2023.

Toru, Ümüt, Eş'arî makâlât geleneğinde İmâmiyye algısı (Danışman: Prof. Dr. Ali Avcu), Cumhuriyet Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2017.

Türkel, Rifat, Vehhabilik ve arka planı: Başlangıçtan II. Suûd Devleti'ne kadar (Danışman: Prof. Dr. Osman Karadeniz), Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2013.

Uulu, Kursanbek Duıshonkul, Buharalı Alim Zendevistî'nin Ravzatü'l-Ulemâ adlı eseri çerçevesinde Hanefî (Mâtürîdî) gelenek (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Dalkılıç), İstanbul Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2024.

Üçer, Cenksu, Tokat yöresi alevileri, tarihçesi, inançları, örf ve adetleri, (Danışman: Prof. Dr. Ahmet Turan), Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2005.

Üçok, Nuran, Erken dönem Mu'tezile- İmâmiyye etkileşimi (Başlangıçtan Şeyh Sadûk'un ölümüne kadar) (Danışman: Prof. Dr. Osman Aydınlı) Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2022.

Ünal, A. Bülent, İlk devir İslam düşüncesinde hakimiyet kavramı ve tezahürleri (Danışman: Prof. Dr. Ethem Ruhi Fığlalı), Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 1997.

Ünlüsoy, Kamile, Tarihî şahsiyeti ve Anadolu inanç kültüründeki tasavvuruyla Hz. Ali; XIII-XVI. Yüzyıllar (Danışman: Prof. Dr. Saffet Sarıkaya), Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2011.

Yalçın, Ahmet, Selefî düşüncenin tarihsel gelişiminde İbn Teymiyye (Danışman: Prof. Dr. Muharrem Akoğlu), Erciyes Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2017.

Yanmış, Kadriye, Tenasühün kökeni ve bâtını mezheplere etkisi (Danışman: Prof. Dr. Metin Bozan), Dicle Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2023.

Yavuz, Abdullah Ömer, Horasan'da Eş'arîlik (Danışman: Prof. Dr. Yusuf Benli), Erciyes Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2019.

Yeşildal, Hamza, Büyük Selçuklular döneminde Mu'tezile ekolü, (Danışman: Prof. Dr. Osman Aydınlı) Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2022.

Yıldız, Harun, Amasya yöresi Alevileri: Tarihçesi, inançları, örf ve adetleri (Danışman: Prof. Dr. Ahmet Turan), Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2003.

Yurtalan, Betül, Abbâsîlerin Fâtımîlerle mücadelesi ve Sünnîliğe etkileri (Danışman: Doç. Dr. Mehmet Kalaycı), Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2022.

Yüner, Recep, İnanç tarihi açısından Yozgat, (Danışman: Prof. Dr. Metin Bozkuş), Cumhuriyet Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2015.

Zaman, Şenol, Kadiyaniliğin teşekkül süreci (Danışman: Doç. Dr. Muzaffer Tan), Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış doktora tezi, 2023.